

ایل ویہڑے

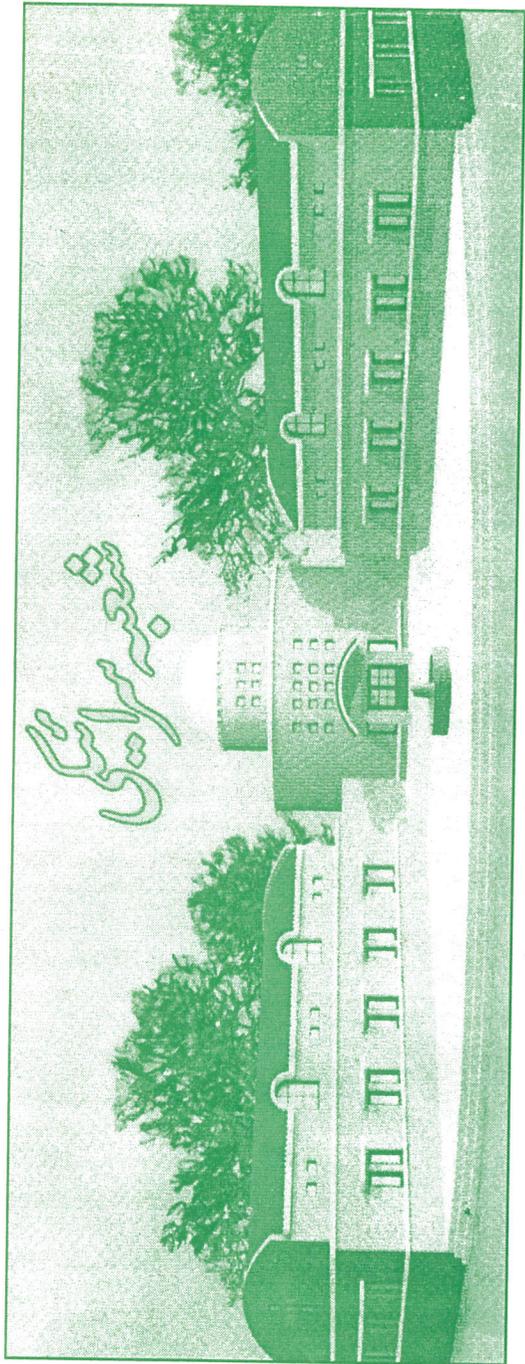
شادن لٹڈ (دیرہ غازیخان)

اچو کے سرائیکی ادب داسنیہڑ و

وسول وانٹ

محبوب تابش

بہاء الدین زکریا یونیورسٹی ملتان و ق نقضے مطابق شعبہ سرائیکی دی اُساری واکم تھیندا پئے۔

وسوں و سپہرے

شادون لُنڈ (دیرہ غازیخان)

اگست 2007ء

وسوں واٹ
محبوب تابش

پانہہ نیل
کریم بخش خیر
پروفیسر مختار شاہ
یلیسن پھروالی

خط پتر کیتے پتہ

سجاک ادبی سنگت، شادون لُنڈ دیرہ غازیخان

نعت

بشیر دیوانہ

نظراں کوں نور ملدے آوے نظر مدینہ
دنیا جگر جلاوے، ٹھارے نظر مدینہ
آندن سلامی کیےتے محبوب کبر یا دی
نوری دعا کر بندن و سے شہر مدینہ
پورے زمانے کیےتے رحمت خدا دی ہے پر
رحمت دے نال جھولی ڈیندا ہے بھر زمانہ

جیر ہا سلام بھیجے، جیر ہا دور د بھیجے
پیٹھے جتھاں وی گئی رکھدے خبر مدینہ

منگے دعا دیوانہ اللہ اودید ڈیوے
اکھیاں دے سائے راہوے شام و سحر مدینہ

سو جھل دگ

او اللہ سوہٹاں تال ہے جیر ہا وائیں
چٹھیندے، ول اوتھو میں کوں چا جلدین۔
ول اسال اڈگوں سنج بر بھوئیں دو گھن دیندے
ہیں اتے اوندے نال ایس بھوئیں دی سنک
کوں سادل ڈیندے سے۔ (ڈینہ قیامت
دے) موئیں بندیں دا ول جی پوٹ وی
ایویں ہوئی۔

مدنی دی آکھی

اللہ پاک دے نیڑے ہک طالب علم، مولا
سئیں دے راہ وچ ٹرٹ آ لے مجاہد کنوں
افضل ہوندے۔

(بخاری شریف)

تندیر

پناں نمبر	لکھار	سرنا نواں
3	بشیر دیوانہ	نعت
4		اداریہ
6		ایف ڈبلیو سکیپ دی چائٹ کاری مختار شاہ
9	عصمت اللہ شاہ	سلطان باہودے کا ام وچ مرشد و تصور
15	مبشر علی بزدار	سئیں شاہ لطیف کوئی
20	پروفیسر علامہ اللہ بخش قادری	خواجه فریدے کا ام وچ محاکات و اکمال
24	محبوب تابش	عشق دے دگ و اسچا پند ہیرو
29	انجم لاشاری	چھورا
31	مزار خان	وڑاوا
42	حبیب موہاٹہ	کالا سو جھلا
53	اخلاق مزاری	خاک کی وردن
57	مبشر علی بزدار	اجاں رات نیس سٹی
60	جاوید آصف	نہ پام ذہن منزل دا
69	سید انیس شاہ	چھٹی
74		شاعری

اقبال، بزمی، عزیز شاہد، ریاض عصمت، اقبال عظمت، مطلوب بلوچ، نور وارث، بسین پھروانی،
شازیہ عزیزین، مرتضیٰ زاہد، سلیمان سہو، ڈاکٹر ساجد گورمانی، جاوید آصف، ندا حسین یاسر، وحید گل

ایف ڈبلیو سکیمپ تے اوندے کم دی جانکاری پروفیسر ممتاز شاہ

بے مکاں دے سیانیاں اچوں جنہاں سرانیکسی ویسب اوج رہ تے ایں ویسب نال گانڈھا جوڑے اتے اکیوں اپنی دناوت، لسانی تحقیق اتے لوک ادب دی گول پھرول نال کجھ ادبی تے لسانی سمل ڈتے انہاں وچ جیوکس، اوبرائن، سکیمپ تے کرسٹوفر شیکل دے ناں بہوں اچے ہن جیوکس، جٹکی لہجے دی لغت مرتب کیتی، اوبرائن سرانیکسی زبان دی گرامر، اکھاٹن، لغت تے اصطلاحواں کوں اپنی ”گلاسری“ اچ پیش کیے، سکیمپ ملتانیاں کہانیاں تے گیت کٹھے کر کے سرانیکسی ویب دیاں روایتاں سوچاں تے کجھ شخصیتاں دیاں گالھیں اگلیاں پڑھیاں تیں اڑائے اتے ڈاکٹر کرسٹوفر شیکل سرانیکسی زبان و ادب ڈھیر ساری پرکھ پڑھول راہیں سرانیکسی دے دکھڑپ تے اوندی ادبی سمل بارے کئی کتاباں لکھین۔

اتھاں اسان ایف ڈبلیو سکیمپ تے اوندے کم دا تعارف پیش کریندے پئے ہیں تاں جو سرانیکسی زبان و ادب بارے تحقیقی تے تخلیقی کم کرن آلیاں کوں سدھ پئے سگے اتے اووی سکیمپ دے کم کوں اپنی تحقیق دا حوالہ بنا سکن اتے اوندے کم کوں چس وی چاہسکن۔

دیہویں صدی دے منڈھ اوج ایف ڈبلیو سکیمپ ضلع مظفر گڑھ اوج ڈپٹی کمشنر دے طور تے کم کریندا رہیا۔ اڈکوں دکھو دکھ زبانان سکھن دا بہوں شوق ہی تاں جو او اٹے انتظامی کمین کوں ٹھیک طریقے نال چلا سکے ہیں ساگون اوں اتھاں تاناں قریشیاں دے مولوی عبدالرحمن کوں عربی پڑھی تے سرانیکسی سکھی اتے خصوصاً مولوی عبدالرحمن کوں اتے عموماً دکھو دکھ لوکیں کوں سرانیکسی تل ویسب دیاں کہانیاں سنیاں۔ سکیمپ انہاں کہانیاں کوں رومن لکھت اچ انگریزی ترجمے نال لکھیا۔ تے اپنی کتاب داناں ملتانیاں سٹوریز رکھیا ۱۹۱۷ء وچ حکومت پنجاب پہلی واری اے کتاب گورنمنٹ پرنٹنگ پریس لہور توں چھاپی۔ ایں کتاب بہوں شہرت گدھی خصوصاً اتھاں رہن آئے انگریزاں اچے عموماً اتھوں دے پڑھن لکھن آئے واسیاں وچ اے کتاب

بہوں مقبول تھی۔ ایندے بعد پنجابی ادبی لہور ایندا ڈوچھا ایڈیشن ۱۹۸۳ء وچ چھاپیا۔ ول ۱۹۹۷ء وچ پروفیسر شوکت مغل ”نچوک“ پبلیکیشنز ملتان توں ایندا ترجمہ ایڈیشن چھاپیا جیرھا سرانیکسی رسم الخط وچ ہے اتے ڈھیر ساری فنی فکری پرکھ پڑھول نال سنگریا سنگریا ہے ۱۹۹۳ء وچ شبعہ سرانیکسی اسلامیہ یونیورسٹی وی ایم اے دی سطح تے مقالہ راہیں ایندا ترجمہ کروائے۔ جیرھا حالی تیں غیر مطبوعہ ہے ہک صدی وچ ایں کتاب دا اتنی وار چھپن تے اوندے اتے تحقیقی کم تھیون ایں کتاب دی ادبی، تاریخی تے لسانی اہمیت کوں نشا برکریںدے۔ ایں کتاب وچ ۸ بہاول خاں دیاں کہانیاں، ۴ نواب مظفر خاں دیاں، ۴ دیوان ساونٹل دیاں ۳ پٹواریاں دیاں تے ۱۵ اڑلیاں ملیاں کہانیاں نال کل ۳۴ کہانیاں گیت اتے ہک وار شامل ہے۔

نواب بہاول خاں دیاں کہانیاں وچ ریاست بہاول پور اتے نواب مظفر خاں تے دیوان ساونٹل دیاں کہانیاں وچ ملتان دی طرز معاشرت، انہاں حاکمیں دامراج، انہاں وچ فیصلہ کرن دی صلاحیت، طرز سیاست تے رعایا نال ورتن ڈھلن جیسے تاریخی حقائق کوں پدھرا کیتا گئے۔ پٹواریاں تے رلیاں ملیاں کہانیاں وچ لوکیں دے مزاج انہاں دی عمومی دناوت گالھ مہاڑ دا ڈھنگ اتے سانجھے لاشعور کوں نشا برکیتا گیا ہے۔ گیتاں تے وار وچ اپنی دھرتی تے اوندے لوکیں نال جذباتی گانڈھے سانگے داؤس ڈتا گیا ہے سکیمپ اپنی ایں کتاب لکھن دا مقصد ایں بیان کریندے۔

”کہیں تحریری ادب متوں ملتانیاں تے بلوچی بولیاں سکھن ویلے میکوں ایں پتہ لگا جو کہانیاں سنن انہاں دے مطالعے دے سب توں سوکھاتے بہوں دلچسپ طریقہ ہے اتے ہولے ہولے میں ملتانیاں کہانیاں لکھن آئے پاسے آیم پہلے اپنے فیدے کیتے اتے بعد اچ ایں امید تے جو شیت اے انہاں لوکیں کیتے وی فیدہ وند ہون جیرھے ملتان دے صوبے دے لوکیں اتے انہاں دی زبان اچ دلچسپی رکھیندن۔

سکیمپ ایں کوشش وچ کامیاب رہے اوں خود وی سرانیکسی سکھی تے سرانیکسی پڑھولیاں تے دانشوراں کیتے ہک تاریخی ادبی سمل وی پیش کیتے۔ سکیمپ دیاں ”ملتانیاں کہانیاں“ ۲۰۰۷ء وچ لکھن۔

شاعران تاں مرشدوں کتھائیں ”پیر مغاں، کتھائیں ”ہادی، بچن پھلی تے کتھائیں ہامی وی آکھے۔
صوفی مرشدوں رب تیں بچن دی پہلی پوڑی آہدن ایں سا نگے اُو پہلی منزل وچ پوڑی کوں
ای سبھ کجھ سمجھدن۔ مرید ہوں دی پہلی شرط اے ہوندی اے جو مرید دے دل وچ پیر دے
متعلق کہیں قسم دا کوئی شک نہ ہوے اُو ایوں سبھے جو دنیا وچ اوندے پیر کوں سواہیا کوئی اتنا
سچا تے اچا انسان کا یعنی اُو چیز ہے پاسے ڈیکھے اُو کوں مرشد ایں نظرے۔ ایوں جیویں عاشق
کوں ہر پاسے معشوق ای معشوق نظر دے۔ مرید دے دل وچ پہلے مرشد اتصور پکا کیتا
ویندے تے ایں منزل کوں ”فنی فی الشیخ“ داناں ڈتا ویندے۔

ساڈی سرائیکی شاعری وی حضرت سلطان باہوؒ ہک آکھیں صوفی شاعر ہن جنہاں دی شاعری
وچ ساکوں مرشد اتصور اپنی پوری طاقت نال جلوہ گر نظر دے۔ حضرت سلطان باہوؒ ہور ایں
سلوک دے لاکھے لگھن کوں پہلیں حضرت عبدالرحمن دہلویؒ ہور ایں دے ہتھ اُتے بیعت
کیتی جیرھے قادری سلسلے دے ہک بزرگ ہن۔ اگوں انہاں دا پین داں دا ہک لٹھ چلدے۔
جیرھا ”سلسلہ قادریہ سروریہ سلطانیہ“ آکھا ویندے۔

حضرت سلطان باہوؒ دی شاعری وچ مرشد دا ذکر بہوں عقیدت، محبت تے
احترام نال ملدے تے اُو اپنے ساہ ساہ نال اپنے مرشد کوں سڈیندن۔ اپنے مجموعہ کلام
دے شروع وچ جتھ اللہ کوں ”جیمے دی بوٹی“ آہدن۔ اتھائیں نال ایں مرشد دا ذکر وی
کریندن تے آہدن جو من وچ جیمے دی اے بوٹی لاوٹن والا میڈا مرشد اے۔ جیکر مرشد نہ
ملد اتاں ول اے جیمے دی بوٹی وی نہ لگدی تے جیکر جیمے دی بوٹی نہ لگدی تاں ول میڈا دل
کیوں مہکے ہا۔ اے ٹھیک ہے جو سبھ کجھ تے اصل شے جیمے دی بوٹی اے پر اسان جیمے دی
بوٹی تیں پچاؤن والے دے وی تھورا ریت ہیں۔

الف اللہ جیمے دی بوٹی مرشد من وچ لائی ہو نفی اثبات دا پانی ٹ ملیس ہر رگے ہر جائی ہو
اندر بوٹی متک چایا جان پھلن پرائی ہو جیوے مرشد کامل باہوؒ جییں اے بوٹی لائی ہو
”فنی فی اللہ“ کوں پہلیں صوفی ”فنی فی الشیخ“ دی منزل طے کریندے۔ باہوؒ مرشد دے دیدا

وچ اتنا محو تھی گے جو اوندی خواہش اے جو اوند اتن من چشماں بن ونچے تے اوندی ہک ہک لوں
دے منڈھ نال لکھ لکھ چشمے تے آکھیں بن ونچن تے انہاں آکھیں نال اُو اپنے مرشد کوں ڈیکھ ڈیکھ
نہ رچے۔ اُو اپنے مرشد دے دیدار کوں لکھ کروڑاں ججاں کرن دے برابر سمجھدن تے آہدن:

اے تن میڈا چشماں ہووے تے میں مرشد ڈیکھ نہ رچاں ہو
لوں لوں دے منڈھ لکھ لکھ چشماں ہک کھولاں ہک کچاں ہو
انتیاں ڈٹھیاں صبر نہ آوے تے ہو رکتھے ول بچاں ہو
مرشد دا دیدار ہے باہو میکوں لکھ کروڑاں ججاں ہو

حضرت سلطان باہوؒ ہور ایں مرشد کوں مکہ، مرید کوں حاجی تے عشق کوں کعبہ سمجھدن۔ آہدن جو
مرید کوں ہمیش مرشد دی حضوری وچ رہوٹاں چمیدے کیوں جو مرشد ای امید دی عین حیاتی ہے
مرشد مکہ تے طالب حاجی، کعبہ عشق بٹایا ہو وچ حضور سدا ہر ویلے، کرینے حج سواہیا ہو
ہک دم میں توں جد نہ تھوے دل ملے تے آیا ہو مرشد عین حیاتی باہو لوں وچ سماہیا ہو
تے ول اگوں تے آہدن:

مرشد میکوں حج مکے دا، رحمت دا دروازہ ہو
کراں طواف دوا لے کعبے، حج ہووے نت تارہ ہو
کن فیکوں جدو کا شٹیا، ڈٹھا اُو دروازہ ہو
مرشد سدا حیاتی والا، اُو ہو خضر خوازہ ہو

اُو آہدن جو مرشد میکوں اے سبق پڑھائے جیرھا بغیر پڑھے اپنے آپ میں کونوں پڑھیدا
ویندے۔ مطلب اے جو میں نہ ہوٹھ کھلینداں تے ناں میڈی زبان ہلدی اے۔ ایوں اپنے
آپ سبق پڑھیندا ویندے۔ میڈی کن بند ہن پر میں سڈا بیٹھاں۔ اے سبق میڈے اُتے
کنیں طاری کیتے مرشد!

مُرشد ہادی، سبق پڑھایا، بن پڑھیوں پیا پڑھیوے ہو
اڳلیاں کناں وچ ڈتیاں، بن سنیوں پیا سنیوے ہو
نین نیناں ول ترخر تکدے، بن ڈٹھیوں پیا ڈٹھیوے ہو
ہر خانے وچ جانی ڈسدا، کن سراور کھیوے ہو

جیویں سارا سونے یا چاندی کول کھالی وچ گھت کے پگھار کے باہر کڈھیندے تے ول اوندے
ڳہٹے بیٹیندے ایویں مُرشد اچھے مرید کول معرفت دی کھالی وچ پا کے اوندے وجود (ماضی) کول
بھن ترور کے ڳال کے نویں سروں اُوکول ہک نواں انسان بیٹا ڏیندے تے اوندے سارے کھوت
کڈھ ڏیندے حضرت سلطان باہو ہوریں سارے دی مثال ڏیندیں ہوئیں آبدن!

مُرشد وانگ سنیا رے ہووے، گھت کھالی ڳالے ہو
پا کھالی پاہر کڈھے، گھرے یا والے ہو
کنیں خوباں تروں سہاون، جید کھٹے یا اجالے ہو
نام فقیر تہاں دابا ہو دم دم دوست سنبھالے ہو

اوسلسلہ قادر یہ وچ بیعت ہن تے اے سلسلہ حضرت غوث الاعظم شیخ عبدالقادر جیلانی سنیں
بغدادی نال وچ زلدے اُو حضرت غوث پاک داروضہ ڏیکھن واسطے بغداد شہر وچ ننگے سانگے تنڈے
ہن تے اُوں محبوب دے دردے نکلے منکن کول اچھی خوش نصیبی سمجھدے ہن۔

بغداد شہر دی کیا نشانی، اُچیاں لمبیاں چیراں ہو
تن من میڈا پرزے پرزے جیویں درزی دیاں لیراں ہو
انہاں لیراں دی ڳل وچ کفتی پا کے رلساں سنگ فقیراں ہو
بغداد شہر دے نکلے منکساں، کرساں میراں میراں ہو

بیمار حکیم کول کیوں ویندے؟ ایں واسطے جو حکیم نبض تے ہتھ رکھ تے اوندی بیماری بچھ گھن تے
اوندے روگ دے مطابق ایہو جھنیں دوا ڏیوے جیندے نال اُوکول آرام آونجے۔ جیڑھے
حکیم دی دوائی نال آرام ای نہ آوے مریض اوندے کول کیا گھنن ویسی۔ مرید واسطے پیر ہک

حکیم طرحاں ہوندے پیر دا کم مرید دے دینی تے دنیاوی مسئلیاں داخل کڈھٹاں ہوندے۔
پیر دے ہوندئیں ہوئیں جیکر مریض، بیمار تے ڏکھار ہوے، درد نال کر لاندرا ہوے تاں ول
اُوکول پیر بٹاؤن دا فیہرہ؟ سلطان باہو ہوریں قابل پیر دی نشانی ڏیندئیں ہوئیں آبدن:

پیر ملیاں جے پیڑ نہ جاوے اُوکول پیر کیہ دھر تا ہو
مُرشد ملیاں ارشاد نہ من کول اُو مُرشد کیہ کر تا ہو
جس ہادی کولوں ہدایت ناہی اُو ہادی کیہ پھڑ تا ہو
سر ڏتیاں جے حق حاصل ہووے اُس موتوں کیہ ڏر تا ہو

اُو مریدن جو چڙن مُرشد معرفت دا جام ڏے ڏیندے تاں ول مرید دے دل وچ دنیا آلے پاسوں
بے نیازی پیدا ٿھی ویندی اے۔ بغیر مُرشد دے راتاں دی عبادت کوئی معنی نیں رکھیندی۔

جدد اُو مُرشد کا سہ ڏتا تہ دی بے پرواہی ہو
کیہ ہو یا جے راتیں جاگے مُرشد جاگ نہ لائی ہو
راتیں جاگیں کر ہی عبادت، ڏینہ نہ نندیا کریں پرائی ہو
کوڑا تخت دنیا دابا ہو فقر پچی بادشاہی ہو

حضرت سلطان باہو ہوریں ڏسیندن جو مُرشد اُو گولتاں چہیدے جیرھا بندے کول دین دی
سدھی راہ تے لاوے تے دنیاوی درست کرے، اُو دنیا وچ وی ساتھ ہووے تے آخر وچ وی
- جیرھا اندھا بندہ مُرشد دی گدی تے بہہ کے مرید کول فیض نیں ڏے سکدا اُوکول مُرشد
بٹاؤن دی جاتے بندہ اُوکول کہیں نہراج لوڑھ چھوڑے۔

مُرشد اُو سہیڑے جیرھا دو لگ خوشید کھائے ہو
اُوں غم نکلے دامنیے وت رب راہ بھائے ہو
اس کلروالی کنڈھی کول چا چاندی خاص بٹائے ہو
جس مُرشد آکھ کھ نہ کیئاں اس توں نندی رڙھائے ہو

حضرت سلطان باہو ہوریں آبدن جو مُرشد کنوں بغیر فقیر دے دڳ تے چلن والا کفر دیاں

رہواں وچ وچ پوندے اوبے پیرے فقیراں دی مذمت کریندے ہوئیں آہدن:-

مرشد باجھوں فقر کماوے وچ کفر دے پڑے ہو
شیخ مشخ ہو بیٹھے حجرے غوث قطب ہن اڈے ہو
تسیاں نپ کے بہن مسیتی جوں جوش وڑکھڈے ہو
رات اندھاری مشکل پیندائے سے آون ٹھڈے ہو

جیویں محبوب تے محبت وچ کوئی دوری نہیں ہوندی ایویں پیر تے مرید دے درمیان وی کوئی فاصلہ
نہیں ہوند امرید سوکواں تے وی پیٹھا ہووے تاں وی اپنے مرشد دا دیدار پیا کریندا ہوندے۔

مرشد دے سوکواں تے میکوں ڈے سے نیڑے ہو
کیہ ہویا بت اوہے ہویا وے اوچ میرے ہو
الف دی ذات جی جن کیتی رکھے قدم آگیرے ہو
نخن قرب لہو لہو سے جھگو چھکڑے کل بنڑے ہو

حضرت سلطان باہو ہوریں مرشد کوں شہباز الہی تے کامل وید میندن تے آہدن:-

مرشد ہے شہباز الہی رلیا سنگ حبیاں ہو
نقدیر الہی چھکیاں ڈوراں ملسی نہ نصیاں ہو
کوڑھیاں دے ڈکھ دور کریندا، کرے شفا میرضاں ہو
ہر بک مرض دا داروتوں ہیں، گھت نہ وس طپیاں ہو

او کامل مرشد دے وصف ڈسیندیں ہوئیں آہدن:-

کامل مرشد ایسا ہووے، جو دھوبی وانگوں چھٹے ہو
نال نگاہ دے پاک کرے سخی صابون بے گتے ہو
میلیاں کوں کر ڈیوے چٹا، ذرہ میل نہ رکھے ہو
ایسا مرشد ہووے جیرھاؤں لوں دے وچ وے ہو

سینیں شاہ لطیف کوی

مبشر علی بزدار

شاہ عبداللطیف بھٹائی ۱۶۹۰ء اچ ضلع حیدرآباد دے موضع ”ہالہ“ اچ جائے پودا
ناں سید حبیب شاہ ہا۔ جنیں دا شمار سندھ دے بزرگ ہستیں اچ تھیندے! جن دے سانگے
اکھاٹن ہے جو شاہ سینیں بک بزرگ دی دُعا نال جیسے اتے انہاں داناں اں بزرگ دے ناں
تے عبداللطیف رکھیا گیا۔ بزرگیں دا تعلق ہرات توں ہا ”امیر تیمور“ جیرھے ہرات گیا تاں
اُتھاں سید امیر شاہ اُوندی داری کیتی۔ امیر تیمور سید امیر شاہ اتے اوندے ڈو پتریں ابو بکر شاہ
اتے حیدر شاہ کوں اپنے وزیریں اچ شامل کرتے ہندوستان گھن آیا۔

میر علی دے پتر حیدر شاہ کو سیون دا حاکم مقرر کیتا۔ حیدر شاہ اتے امیر علی کوں اپنے نال رکھیا۔
حیدر شاہ ہالہ دے بک زمیندار شاہ محمد دے مہمان تھے اتے اُوندی دھی نال شادی کر گھدی! حیدر
شاہ ترائے چار سال ہالہ اچ رہے! ایں دوران اُول اپنے پیو دے مرن دی خبر سُنئی اتے ہرات
دو تیاری بدھی! اُون ویلھے اُنہیں دی ذال ڈڈھ نال ہئی۔ حیدر شاہ وصیت کیتی جو پتر تھیوے
تاں اُونداں ناں امیر علی اتے دھی جاوے تاں فاطمہ رکھائے۔ پتر جایا تاں حیدر شاہ دی وصیت
دے مطابق اُونداں ناں امیر علی رکھیا گیا ایں سید امیر علی دے خاندان اچوں وڈیاں بزرگ ہستیاں
چائیاں۔ شاہ کریم بلوئی والے اتے شاہ لطیف سینیں اُول خاندان اچوں ہن شاہ لطیف سینیں دی
ذات دے حوالے نال بہوں ساریاں معجزاتی کہانیاں منسوب ہن۔

بک گالھ اے دی ہے جو او پڑھے لکھے کوئے نہ ہن اتے اتنجھی شاعری کیوں کر گھن دے ہن
تحقیق توں اے گالھ غلط ثابت تھی ہے بلکہ اوعربی، فارسی، دے عالم ہن! شاہ سینیں مثنوی مولانا
روم اتے شاہ کریم بلوئی والے دا کلام ہمیش اپنے نال رکھدے ہن ایویں ای اُپنی شاعری اچ عربی
فارسی دے لفظ جیرھی ترکیب اچ ورتا ہن ایں توں ثابت تھیندے جو او پڑھے لکھے ہن۔

جیرھے زمانے سید حبیب شاہ ہالہ توں ہجرت کر کے کوٹری گئے اُون ویلھے کوٹری وچ ہک مُغل نواب ارغون بیگ رہندا ہا مُغل نواب سید حبیب شاہ دے ارادت مندیں اچ شامل تھی گیا۔ ہک واری مُغل بیگ دی جوان دھی سیدہ بیمار تھی گئی۔ اُو اپنے گھر دُعا واسطے حبیب شاہ دو آئے اُون ڈینہ حبیب شاہ دی اپنی طبیعت خراب ہی اُون ڈینہ سید حبیب شاہ دُعا لو اپنے پتر شاہ لطیف کون اُنہیں دے گھر پٹھیا لطیف سیں جیرھے ویلھے مُغل بیگ دی دھی کون ڈٹھا تاں اوندے حُسن توں محو تھی گئے۔ شاہ صاحب دُعا لو سیدی انگل پکڑی تے آکھو نے جیندا ہتھ سید پکڑیا ہویا ہووے اُون کون کیہاں ڈکھ تے کہیں بیماری۔ اُون ویلھے تاں مُغل بیگ چپ رہ گیا پر بعد اچ اُون اتجھے حالات پیدا کیئے جو سید حبیب شاہ اتھوں ہجرت کر ٹن توں مجبور تھی گئے۔ اتے اُووالہ ہالہ چنگ گئے۔ ایں جذباتی حادثے شاہ لطیف سیں دی جنڈری کون ہلاک رکھ ڈتا پٹے آئیڈیل کون پاؤن لو تڑپ اتے تاگھ نال جنگل اچ زلدے رہندے ہن ہک ڈینہ اُو ریت دے پے تے بیٹھے ہن بیٹھیں بیٹھیں کئی ڈینہ لگھ گئے۔ اُنہاں دا جسم ہوادی اڈدی ہوئی ریت نال پورتج گیا۔ سید حبیب شاہ پتر دی اے حالت ڈھی اتے ہک شعر کہیو نے جو!

اتجھی ہوادی ہیل گھلی ہے جو انگ انگ پورتج گئے

لطیف سیں ولد اڈتا جو

برہن اپنے پر تیم کون ڈیکھن کارٹن ول وی جیندی پی ہے

حبیب شاہ اُنہیں کون گھر گھن آے پر لطیف سیں کون جین کوئے نہ اُو جو ہک دے ویس اچ ولا جنگلیں بیابانے دو نکل گئے۔ تر اے سال اُو جو گیس نال رل کے نگری نگری گھمے وچھوڑے اُنہیں دے احساسات اتے حس جمالیات کون نکھار ڈتا بعد اچ جیرھے اُنہاں بھٹ شاہ تے نکاٹا بیٹا تاں اے سارے ڈکھ شاعری اچ ڈھل گئے برہون، وصال اتے سفر دے مصیبتیں کون انیس ز ۱۰ داستان اچ بیان کیئے۔ جو گیس لو اُنہاں سُر رام کلی لکھیا جوڑیا۔

تر اے سال دی دشت توں دے بعد شاہ سیں ٹھہر آئے تاں اُتھاں انہاں دامیل اُون دور دے وڈے عالم اتے بزوغِ مخدوم معین نال تھیا۔ مخدوم شاہ سائیں دے ڈکھ کون سمجھیا اتے

شاہ سیں کون گھر ولا گھن آئے۔ اُنہاں کس ڈیہاڑیں ذاتی دشمنی تے کجھ لوکیں مغن۔ ارغون بیگ دی حویلی تے حملہ کر ڈتا اتے سبھے مردیں کون قتل کر ڈتا۔ ایں مصیبت کارٹن ارغون تریختیں سوچیا جو اے ساری مصیبت شاہ سیں دی ناراضگی دی وجہ کون ہے۔ اُنہیں آکے سید حبیب شاہ توں مانی منگی اتے سیدہ دارشتہ لطیف سیں کون ڈیون دی عرضی کیتی جیرھی حبیب شاہ قبول کر گھدی۔

شاہ سیں دی شاعری اچ وی سندھ دے جنگلیں، ویتیں، مدرسیں، ان پڑھ اتے پڑھے لکھیے لوکیں دے دل دے تار ہلیندی ہے شاہ سیں دے زمانے اچ سندھ دی سرکاری زبان فارسی ہی۔ فارسی زبان دے شاعریں کون درباریں اچوں وظیفے ملدے ہن اتے شہری شرفاء اُنہیں قدر کریندے ہن۔ شاہ سیں دا تعلق وی ARISTOCRACY نال ہا پر اُنہیں اپنی شاعری دا آہنگ تے لہجہ مظلوم اتے Lower class توں گھدا۔ ایں class دے لہجہ اچ ڈکھیں، محبتیں اتے محرومی دے گیت گائیں۔ لفظیں دے صوتی آہنگ واسطے ایرانی شعرا دی بجائے اُنہیں عوام توں رجوع کیا اتے اپنے لفظیں کون Lower Class دے لہجہ وچ ورتایا۔ اپنے ہجر دے سفر اچ اُو شہری شرفاء بتائے ہوئے کچھ لکھن توں نکھتے اتے عوام دے بھک بنگے مصیبتیں دے مارے سچے کچھ کون ڈٹھا۔ اتے عوام دے لوک داستانیں کون اپنی شاعری دے خام دوا لو گھدا۔ شاہ سیں دی شاعری عام لوکیں دے ڈکھیں دا حیاتی لینڈ سکیپ ہے Fudal Society اچ عام لوک اپنے پیٹھے نال سُجانے ویندن۔ کجھ پیٹھے فائدہ مند تاں ہوندن پر سماجی برتری اچ اُنہیں داناں کوئی ہوندا۔ جیویں ساڈے معاشرے اچ پولیس کون سماجی ودھارا حاصل کوئے نی شاہ سیں ایں سوسائٹی اچ اُنہیں دے رتے کون ودھیندے ہوئے آہدن۔

ترجمہ جلوں تاں پھیں بھر پو لیں دوچلوں اُنہیں دا عشق نازک تے ملوک ہوندے اُو صرف جوڑن چانڈن تر وڑن نہیں چانڈے۔

ایویں ایں سُر کامود، جیرھا جو ہک چھیرن اتے سمہ سلطان جام تماچی دے لوک داستان تے ہے۔

شاہ سیں چھیرن دی تعریف کریندے ہوئے آبدن۔ ترجمہ

بد بودار چٹنیں دی غذا ہے بد بودار چھیاں جنہاں دی جمع پونجی ہن
سمہ سلطان انہیں نال ساٹگا کیتے جیرہیاں ڈکھیں توں نڈ حال ہن
لطیف آبدے اے سمہ سلطان انہیں مظلومیں اتے پنوں کوکس دی لاج کھیں

سندھی لوک داستا نین عمر ماروی، مول رانو، لیلی چنیر کوکس جیویں گایا ویندا ہا شاہ سیں اوں
لے کوں مستقل سراج گھن آئے۔ سر مول رانو اوج آبدن۔

ترجمہ: عاشق رت روندن بھنورے کوں خوشبودے زہر مار ڈتے
وے چندرا بھراتے میڈے محبوب کوں ڈکھ اوتیڈے نیڑے اتے میں توں پرین ہے
سر مول رانو اوج ول ہک جاہ تے آبدن ترجمہ:

میڈے محبوب خوشبو اوج رچھوڑا کھولینے مٹھی مٹھی چاندنی تلبہا نہ سرندی کرتے تہا پئے
اے میڈا اٹھہ جل مول دے ڈیس چلوں لوں زمین تے رندی سلول دی خوشبو کیوں آندی پئی ہے
صحرا دی تتی ریت تے زلدے آجڑیں دا کج صحرا ہے۔ انہیں کنواریں دا ڈاج اتے تتی ریت
اتے دیرانیاں ہن۔ انہاں lower class دے انساں دی ہک دھی کوں عمر نامی سومرہ
بادشاہ اغوا کر گھندے عمر بادشاہ ماروی کوں لاج ڈیندے پر ماروی اپنے پیکلیں دی ڈتی ہوئی
میل بوچھن نہیں لہیندی شاہ سیں دی زبان اوج آبدی ہے جو

کھلیں کوں ڈکھ تے اپنی جھنگی کوں کیوں وساراں

میں اجڑ چھیرن آئی ادا آجڑن ہاں اے آجڑیں دی ریت نہیں جو اوا آپنیں کو بھل وچن۔

شاہ سیں استعارے اتے علامتاں اپنی عوام دے کلچر توں گھندن منجھ دی ہک قسم
ہوندی ہے جیندے سنگھ ول کھاتے ہک پئے نال جو پئے ہوئے ہوندن سندھی اوج اتجھی منجھ کوں

گنڈھی آبدن۔ شاہ سیں گنڈھی منجھ دی نشیہ ایں ڈیندیاں

کچھ لوک ہوندے نیڑے ہن اتے لگدے ڈور ہن۔

کچھ دور ہوندے ہوئیں دی نیڑے ہوندن

کچھ انساں کوں یاد نہیں آندے یاد
کچھ کوں بھلن چا ہوتاں بھل نہیں سبکدے
جیویں گنڈھی منجھ دے سنگھ ول کھاتے

ہک پئے نال جو پئے ہوئے ہوندن

ایویں میڈا محبوب ساڈی روح نال رلیا ہو یا ہے

شاہ سیں اپنے رویے اوج Romantic idealist اتے Realist ہن۔ ایں کیوں اوج

انہیں دا جہان حسن دا جہان، عشق دا جہان اتے خواہیں دا جہان ہے۔ ترجمہ!

جیر ہلے ٹو بھتے کنواریں اپنے وال کھولتے جوڑے دھویندن

تاں اللہ راسی بھنورے دھوک کھاتے ٹو بھتے اوج آن ڈھانڈن۔ آخری ڈیہاڑیں

شاہ سیں کالے کپڑے پاگھدے اتے امام حسین دی شہادت دے حوالے نال سر کیڈاڑو لکھیا

۔ اے سر پورا کرتے دھانتے دھونتے کپڑے وٹائے اتے مریدیں کوں اے راگ کاوٹن دی

فرمائش کیتوئیں اتے خود چادر و لٹھ کے حجرے دے اندر مراقبے اوج بہہ گئے۔ ترائے ڈیندیں

راگ تھیندا رہیا۔ لطیف سیں مراقبے اوج بیٹھے رہ گئے۔ آخر مریدیں وچ کے ڈٹھاتاں اواں

جہان توں گزر گئے ہن۔ شاہ سیں ۱۳۱۷ء اوج ایں جہان توں ٹریے۔ اوں وقت وے

کلہوڑے حاکم غلام شاہ انہیں دامرا تعمیر کروایا۔

خواجه فرید دے کلام وچ محاکات داکمال

پروفیسر علامہ اللہ بخش قادری

اساڈے پیر فقیر سوٹے خواجے سیں دی مقدّم شاعری تے پاکیزہ کلام دا (جیرھاں حق گلاہہ پچھدے وے) تاں احساس تے انفعال تے ایرا پدھاپے، جیرھے بیت کوں چولو جیرھی کافی چاچو استائی استائی وچ، مصرع مصرعے وچ احساس کھڑے تھیآیات انفعال و پندہاپے۔ سیں توٹیں ماڈیات کوں چاتے بھانویں مجردات کوں، ایویں معلوم تھیندے جو آپ دا کلام پاک ڈونہیں شکلیں وچ، وڈے وڈے ڈونگھے ادراک دا نتیجہ اے۔

مُونہہ مُونہہ دی گال اے تے ایہو آکھیا ویندے جو شاعری محركات کوں استعمال کریندی اے، اتے انسان دے احساسات کوں ڈاڈھے بھانوٹے بھانوٹے نظارے ڈکھیندی اے۔ ایں سلسلے وچ سرانیکی شاعری دے اُستاد لوکاں اے خیال ظاہر کیجے جو خواجہ سیں مناظر تے مشاہدے تے مناظر کوں بیان فرمیںدیں ہوئیں اساڈے احساسات کوں اُبھریندن تے اکھ بھر کدی وچ انھیں منظر تے مشاہدے تے خوداسا کوں پچاڈیندن۔ منظر دا فوٹو چھکن یا مطلب دا نقشہ ڈکھاون تاں ہر ماہر شاعر چاندے، پر اکثر ڈٹھا ایویں ہسے جو شاعر دی حیثیت بک افسانہ گویا قصولی دی لگدی اے۔ جیرھا خارجی واقعات کوں سرانیکی بولی وچ بیان کریندے ول ناں تاں اوندے کلام وچ جان ہوندی اے تے ناں فکر پیدا کرن والی قوت تخیل ہوندی اے، اتے ناں عفت ہی کوئی ایجھی کشش ہوندی اے جیرھی اساڈے احساسات کوں فوری لحاظ نال متاثر کرے۔ پر قربان و نوجیہ خواجے سیں تے جو آپ دا کلام بھانویں خارجی واقعات تے ہووے بھانویں داخلی واردات تے ہووے، بک پیغام معلوم تھیندے اتے بک فکر اے، بلکہ اصلوں خود بک دھاڑتے بک کوک اے جیرھی سیں دی زبان پاک تے

فریاد بن تے آویندی اے، مگدی گال اے ہے جو قومی جذبے دے واروں بے ساختگی اتے آمد ہی آمد، جیکر ڈٹھی پیسے تاں سیں دے وچ ڈٹھی پیسے، مناظر دی عکاسی وچ آپ دی محاکات کمال درجے دی اے۔ اتے رنگ لئی کھڑی اے، اے نہ سمجھا ہے جو محاکات بس بے جان تصویر ہوندی اے۔ ساڈے خواجہ سیں دی! بلکہ محاکات وی ایجھی اے جو بے جان ہتھے وچ زوچ سٹ ڈیندی اے! اتے اے وت برکتاں ہن قوت تخیل دیاں جیرھی حضور دے اہگوں ہتھ پدھی کھڑی اے، علامہ شلی سیں ڈاڈھا سوں ہٹاں لکھے شعر العجم وچ جو محاکات ہووے تے قوت تخیل نہ ہووے تاں اوشاعری تاں نہ تھئی چھڑی ناکھ تھی تے محض نقالی ہونی؟

کیتو سخت پریرے وویار! توں بن سارا ملک اندھارا
سینے تے چڑھ تے لیٹ پیارا اکھیاں تے کر دیرے وویار!

ذرا بند ملاحظہ فرموجو!

زیور نیور باہیں تر یور کرساں ٹولے پرنے پیور
پٹ پٹ سیمل سہرے دیدار! ہی جاہ مقطع فرمائے نہیں
یار فرید نہ کتم گونی سُرخن ڈسم بند وچ دی گولی

ہی جاہ تے ارشاد کر فرمائے نیں!

لکھ لکھ سول ہزاراں ڈکھڑے سوسو شکر جو آیم پکھڑے
پیشک ضرب حبیب زیب قسم خدا دی قسم نبی دا

عشق ہے چیز لذیز عجیب ول ذرا فراق دا نقشہ ڈکھائے سیں!

عمر بھانیم سز دیں ڈکھیں تپدیں کھپدیں ڈکھیں جگھدیں
پلڑے پیم نصیب نصیب قسم خدا دی قسم نبی دی

عشق ہے چیز لذیز عجیب

فراق دی کیفیات تے فراق دے مدارج واسطے مناسب زبان دا استعمال کرن تے پوری تضریر اکھیں دے اہگوں تے دل دے وچ بٹھا ڈیون اے وت کم خواجہ فرید سیں دا اے، نظامی گنجوی

سکین دی شیریں شادی کیا مقابہ کر سگھدی اے۔ خواجے سکین دی سسڑی تیزی دا اے حال جو۔

ڈینہ تئی بڈ ماس کوں چر دی
سڑ سڑ مَر دی صُح سحر!
رُوال کھانواں گا نون گا نواں
جین ڈینہ دیاں دل لہڑیاں تا گھلاں
بو لے بیٹے بنیسر چور!
منہ سر خاک سنگار سا ڈے

اُوچاٹن تے انہاں دا کم چانے، پر منظر کشی و الطف تاں عام تام اے! سبحان اللہ! اے آپ دا حصہ اے جو فرمیندن جہان واسطے رُوہی پوٹے تے کایاں ہن ٹوہے تے لایاں ہن لیکن فرید واسطے وڈی شے ہن۔

یو صدق و فادی آندی اے
لاٹے پھوگ فرید سوہیاں
کرڑی تے وچ جھوکاں لیساں
پڑوے بھڑنے ڈے ہر نکاٹے
ساگی باغ ارم دے
انہاں ساویں سنہریں لیس وونوں!
سٹ گھبار تے ماڑ و سیباں
انج ٹو بھاوس پیا
ڈسدے شکوے کھیت کماٹے
ساگی باغ ارم دے

دل روہی دے ماحول وچ عاشق زار دہا حال ایسویں کون بیان کر سگھدے جو امید و بیم دی حالت دے، دل دلیلیں دے وات وچ اے ہر ویلھے کچاوے ہمدے ہن ول اکھ بھر کدی وچ اٹھدے پن! متاں اوناں ہووے تے آدن کاں منحوس ہن بھلا کانویں دے لکھاوٹ وچ کیا رکھی تھیا، انہاں دی کاں کاں کیا کر سگھدی اے کڈاھاں کانویں دے آکھیے ڈھوڑ موہین؟ اسا ڈاکاں دشمن نہیں جینکوں عربی لوک غراب الین سڈ بھرن، اصل دشمن تاں ایسے کچاوے اتے ایسے ڈاچیاں تے خود ایسے جت لوک ان جیرھے ڈیکھاں یارکوں وچ بلھاتے چا ویندن و الشرم فی تعق الراب و نعبہ و بالشوم الا نافت و بحیر،

آوہن میں ہیں رنگ انچ انا ڈے خواجہ سکین فرمیندن۔

جتھ تھلوا در یوں ہے یار
اتھ ہر ویلھے لڈ یوں ہے یار

تھلواتے در یوں آبادیاں ہن پر ڈونہیں ٹوہے دیاں آبادیاں ہن، انہاں دی دنیا وچ عاشقیں شوقیں واسطے وڈا امتحان اے۔ رُوہی دی دنیا عجیب دنیا اے اتھاں کہیں کوں قرار کہنیں، کوئی امد اپنے کوئی ویندا پئے، کوئی بھر گیاں کوئی بھر بندی پیاں کوئی شوقوں کھڈے کھڑیاں، چل چلاو تے گھب گس لگی پی اے سہوا لڈ پٹ تے کوچ و مقام دے کہیں شے کو دوام نہیں، وڈا امتحان اے اتھاں عاشق دے نازک جیرھے واسطے! دل اگوں جیرھا بندے فرمائے نیں، نظر کشی دا کمال چا ڈکھائے نے۔ پڑھنٹ والا ایویں محسوس کریندے عرفان نظر دے جامی داسوز مندے۔ ابن عربی دا تصوف معلوم تھیندے، بصیری دا عشق رسول ﷺ جھلکدے، فردوسی دی محاکات و تخیل لشکری اے اتے سعدی دا ادب تے اخلاق سمولا تھیا ہویا یکجامدے تاں اوند کوئی وڈا دعویٰ نہ ہووے جیندی دلیل پیش کرن کون عاجز آونجے بلکہ اے دعویٰ نہ ہووے خود حقیقت ہووے! ایہا وجہ اے۔ جو خواجہ سکین اپنا شان ڈیسے تے اپنا تعارف آکرانے نیں۔

ہیوں اوقلاش تے رندا ساں
ہیوں پیشک عارف چندا ساں
پئی نو دی اے ہند سندھ اسان
سب راز و رموز دے دفتر ہیوں

حضرت! تساں آپ اپنے اندروی جھاتی پاتے ڈسواہاں بھلا خدا دے اگوں اے گالھ مشکل اے جو ہک ہستی کون ساڑیاں شاناں عطا فرما ڈیوے ساریاں صفتاں ڈے ڈیوے تے جامع صفت تے مرکز تجلیات بنا ڈیوے، اتے ول اتجھا شان چا بنڈا و جے اوند دا دوست دشمن سب کھڑے آکھن۔

ولیس من اللہ بمشکر
ان تجمع العالم فی واحد

رب چاے تاں سب لوں چانے ہک دے پیٹ وچ چا چا وے۔ تے بک کوں چن گھن تے اونکوں فرد فرید چا بناوے!۔

عشق دے دگ داسچا بندھیرو

۲۰ ویں لڑی

محبوب تابش

جینویں جو تہا کوں خبر ہے حضرت منصور حلاج گھٹو گھٹ ۹ سال وزیر حامد بن عباس دی قیدانج رہ گئے۔ ہواری ایس منداج حضرت منصور حلاج دا ہک مرید اپنے مُرشد دی ملاقات تے سچ گیا۔ توڑے جو قید خانے دادر بند ہاتے چارے پاسوں سخت پیرے ہن اے انہیں دی بہوں وڈی کرامت بہی جیندے توں اے پتہ لگدے او ہزار پابندیاں دے ہوندیں سوندیں اپنے ہک شاگرد کوں آپ تائیں سڈ گھندے تاں ول جیل اچوں نکلن ہوندے کیسے کئی مسئلہ نہیں۔ ہک ہئی واری ترے سوقیدی رہا کر چھوڑیے۔ جیل دے کھوالے وی کجھ نہ کر سگئے جیکوں اللہ دے اذن نال اتلا قیدی چھوڑاؤن دی طاقت ہووے بھل او آپ کہیں حکومت دی ڈاک ٹھل تے قیدانج کیوں رہ سگدے۔

انہیں سمہیں گالھیں توں ددھ کے حضرت شیخ ابو عبد اللہ بن خفیف دی گواہی وی ہے پئی جینکوں منصور حلاج اکھ جھسکٹن اچ نیشا پڑ چھا ڈتاتے ول اینویں ولا قید خانے گھن آئے۔ انہیں سمہیں گالھیں توں نشا بر تھیندے حضرت منصور حلاج سا نگے حامد بن عباس دی قیدیا جیل دی کئی وقعت نہ ہئی۔ او جیر ہلے چندے جیل دیاں کندھاں کوں باہر ہوندے۔ انہیں کوں کئی نہ جھل سگیا ہا۔ اتھاں عام چیتے آلا اے گال کر سگدے جو ول منصور حلاج قیدانج کیوں رہ گئے۔ جیلوں بھج کیوں نہ گئے؟ اتے ہک درگھی ماے ظلم کت لوسہندے رہ گئے ایس گال دا ولدا ہک جاہ تے منصور آپ جیل دے رکھوالے کوں انہیں لوٹیں ڈے چکا ہا۔ اسان اللہ دے قیدی ہن تے محبوب دی کاوڑ اچ ہیں جے تیں اُوکا وڑ نہیں مکدی اُوں ویلھے تیں اسان کتھا ہیں نہیں ونج سگدے۔ کیوں جو محبوب دی کاوڑ کوں لگن یا اُوکوں کند کرن عاشقی دی شان اچ نہیں۔

ہک نئی جاہ تے انہاں اے وی آکھیا ہا جو اللہ تے میڈے وچالے ہک راز ہے

جیکوں سولی تے چڑھے بناں نہیں ڈسا یا ونج سگدے۔ ہک واری عبد اللہ بن خفیف چھکھا ہا بیکلی تہاں آپ کوں آزاد کیوں نہوے کرویندے تاں ولدا ڈتو نے ”اسان قید کڈن نہیں“ تے ڈو جھے پل اپنی ایس سچائی دا ثبوت وی ڈے ڈتا۔ انہیں سمہیں گالھیں کوں چنگی ترانویں ور جا کے پکسے تے وسانال آکھیا ونج سگدے جو حضرت منصور حلاج عام صوفی نہ ہن جیرھے اپنی روحانی تہذیب نال جیل توں بھج کے پریں ونج وسدے۔ اوتاں ہک خاص الخاص قیدی ہا۔ انہیں کوں خاص مسئلے تے قید کیتا گیا ہا۔ سولی چڑھن انہیں دے لیکھ اچ لکھ ڈتا گیا۔ ایس سانگے او اپنی رب دی مرضی کوں کیوں منکر تھیوے ہاتے بچن سانگے کتھا ہیں بھج ونجے ہا۔ جڈاں اُوکوں ایس گال دا علم ہا جو اُوں ہک پڑینہ سولی سہاؤنی ہے تاں ول او رب دے حکم کوں بچن دی کئی اٹکل کیوں کرے ہاتے افسریں اگوں کت لومانی منگے ہا۔ اوجھل عاشق ہاتھوں عشق دے پندھ اگونہے کیتی رکھیں۔ مخالفیں الزام تے الزام لائی رکھے پر او انہیں سمہیں توں بے نیاز اپنی رمنانج مست رہ گیا۔ شرعی عدالت چھدی رہ گئی منصور صاف تے ڈو لوک اکھیندے رہ گیا نہ تاں میں خدا ہاں تے نہ مہدی ہوون داد عویدار، میں تاں چھڑا ہک عاجز تے گناہگار بندہ ہاں۔ اللہ دے ہک ہوون کوں منینداں اوندے رسول ﷺ تے اصحاب کوں منینداں مہر عا گال دا منصور اپنی صفائی ڈتی تے بغداد دے عالمیں اپنا فیصلہ سٹایا حضرت منصور حلاج ول ول اکھیندے رہ گئے بیکلی میں مسلمان ہاں پر ویلھے دے عالمیں دیاں مہراں منادی کیتی رکھی۔ اے شخص واجب القتل ہے۔ منصور کوں قتل دے فتوے تیں قاضی ابو عمر تے ڈو جھے علماء دے اکھر مریجن ڈے بعد حامد بن عباس ایس گال دی تاڑ اچ ہا۔ او بہوں وڈا پکھنڈی ہا۔ اُوکھنے کوں آپیں نہ ڈسا یا جو اے سمہ کیتی کرتی اوندے ۹ سالیں دا پورھیا ہے۔ اکھر گپگکا وڑا پٹے ہک درباری زنجی دے حوالے کیسے تے آکھیں اینکوں امیر المؤمنین دی خدمت اچ ایں ڈیویں جو منصور کوں پھاہ بگن اچ ذرا وی چرک نہ تھیوے۔ نال اے وی آکھیں جے تیں منصور بن حلاج قتل نہیں تھی ویندا اُوں ویلھے تیں سکھ دا لخط تھی سُم سگھرا، زنجی خوشامد گنیدیں آکھیا تہاں بے چنت تھی ونجواں کم دی خاطر ملخ دا ضروری کوں ضروری کم وی پچھو تہاں کراڈیاں۔ امیر

المؤمنین میں کم دی لوڑھ کوں چنگی ترانویں چاٹ ویسن جو حکومت کولوں منصور دے قتل کن بیا کوئی کم ودھ کے ودھیک نہیں۔ اتلی ہاؤں تاں حامد بن عباس زنجی دی خوشامد کولوں خش تھی گیا پر اوندے آندری کوں کئی ترسلہ نہ ملیا اؤنگوں ایہو چنتا کھادی ویند ہا جو منصور اپنے مڈ پار پوٹے نال شہیت جیل اچوں بھج نہ ونجے اتے اوندی ساری کیتی کرائی تے پانی نہ پھرنجے۔

زنجی ٹھیک اگلی فجر خلیفہ مقتدر باللہ دے ناں ڈو خط لکھیے تے انھاں خطاں وچالے حضرت منصور حلاج دے قتل دافوتی وی رکھ چھوڑیا تے ایہہ گال فٹ حامد بن عباس کوں ڈسائس۔ میں امیر المؤمنین کوں ایں رولے دے عذاب ودھن تے اینکوں تکھیں کنوں تکھیں مکانون ڈا حال حویلہ لکھ چھوڑیے میکوں وساہے جو نماشاں تیں تہاڈی مرضی مطابق ولدا آویسی۔ حامد بن عباس زنجی دی ایں اطلاع تے ڈاڈھا خش تھی پروقت ڈھلن دے نال موجھا وی تھیند اپگیا۔ جیر ہلے ڈو پینڈ گز روٹن دے بعد زنجی دی عرضداشت تے خلیفے داکئی ولدا نہ آیا تاں حامد بن عباس ویراٹھی گیا۔ ہک رات تاں اوں ایں کئی جو ساری رات سُم نہ پکیا۔ جیکر زور مسائیں گھل آوے وی ہا تاں ول وچھل کے اٹھی بہند ہا۔ ول ڈو جھی رات حامد بن عباس دی حالت بہوں پتی ہی اوساری رات اکھیں تے کئی تے ہک پل چین نہ آیا۔ اؤنگوں اینویں پگدا پیا ہا جیویں اے اوندی زندگی دی چھیکوی رات ہووے تے فجر کوں منصور دی جاہ اؤنگوں پھائے لاڈ تاویسی۔ حامد بن عباس دی بے چینی تے بے چسائی ڈو گالھیں پاروں ہی، ہک تاں اے جیکر خلیفہ فتوے دی توثیق نہ کریندا تاں حکومتی سطح تے اوندی ساری عزت وڈائی دا چھکانہ بچدا۔ اوں جیرھی کھیڈ دامنڈھ پدھا ہویا ہا اؤنگوں مکانون بہوں ضروری ہانتاں چھرا خلافت دا نہیں علمائے وقت تے شاہر دے پردھانیں تے وڈکیں دی اکھ ایچ آویسی۔ ایں سانگے منصور داقتل ای حامد بن عباس دے اقتدار داضامن ہا۔

ڈو جھی وڈی گالھ اے ہی جو مجلس علماء دے فیصلے دی خبر اڈدی اڈدی عوام تک اپراگئی تے بغدادی اکثریت حامد بن عباس دے خلاف تھی گئی۔ کچھ تریخ لکھن آلیں تاں اے تیں وی لکھے جو اینکوں اپنی جند دی پنے گئی۔ ایں گالوں حلاج دی تکھیں موت ایچ حامد بن عباس

دی بقا تھی پر جیرھے ویلھے ڈو ڈیہواریں بعد وی خلیفہ مقتدر باللہ کئی ولدا نہ ڈتا تاں اوزنجی نال کوڑ تیج پگیا۔ اے تیں امیر المؤمنین کوں کینجھا خط لکھیے جو انہاں اتجھے وڈے تے اہم مسئلے تے غور کرن ڈی لوڑھ وی محسوس نہیں کیتی۔ میں تاں ایں رولے کوں ڈاڈھا کر تے لکھ بھجیا ہم، حامد بن عباس کوں ویراڈ لکھ تے زنجی وی موجھاتے ویبلا ہا۔ دہنڈ میں کیا کراں امیر المؤمنین مینڈیں ڈونہیں اردائیں کوں ناہوں تیں نہیں لکھیا۔ حامد بن عباس چنگا لحظہ سوچیندا رہ گیا ول زنجی کو اکھیں جینویں تیکوں میں آکھاں تے ڈساں اؤنویں لکھ۔ زنجی اپنی جیل چھرو انون واسطے اوں ویلھے کاوڑ قلم پکڑے تے لکھن واسطے تیار تھی گیا۔ ول حامد بن عباس، مقتدر باللہ دے نال ہک بیا خط لکھوایا جیرھا کچھ ایں ہا۔ امیر المؤمنین میں ہک خیر خواہ ہون تے تہاڈی کتاب ایچ عرض کیتا ہم جو منصور حلاج دا مسئلہ عام مسئلہ نہیں جینکوں کنڈ پچوں سمٹ گھتھے جینویں جینویں وقت لنگھدا ویندے اے عذاب وی وودھ اویندے۔ علماء وی کچا ہری جیرھا کچھ حلاج بارے آکھیے بغداد دی عوام کوں اپندا سچ پتہ ہے پیا۔ جیکر ہنڈ دی حلاج کوں قتل نہ کیتا گیا تاں عوام بہوں وڈے فتنے ایچ پنے ویسی۔ ول ایندے نال اختلاف کرن آلے ڈو بندے وی باقی نہ راہن۔

ایں گال توں حامد بن عباس اے چنویا جو ول پورا بغداد منصور حلاج نال رل ویسی پچھیں حکومت کوں وی اپنے حکم تے عمل کرن دی طاقت نہ رہی۔ ول جیکر زوریں توریں اینویں کیتا گیا تاں عوام عباسیہ سلطنت دے خلاف اٹھی پوسن۔ اسان ڈو ہڈے سے مگار تے پکھنڈی لوکیں دامنڈھ قدیم کنوں اے شیوہ رہ گئے جو او جیرھلے کہیں مقبول بندے کوں معتوب بیندن تاں سبھ کنوں پہلے حکمرانیں دے کنیں وچ ایہہ گال سٹیندن جو فلانے بندے دی موجودگی بادشاہ سلامت کیے سبھ توں وڈا خطرہ ہے۔ ایہو کچھ حلاج داہیں حامد بن عباس کیتی رکھیا۔ اوں ویلھے جیکر کئی عوام دی کاوڑ تے غضب بیٹھ آندا تاں اواہو حامد بن عباس ہووے ہا۔ مقتدر باللہ کوں رعایا دی کہیں رنجگی تے کاوڑ دانگنی بھو نہ ہا پر حامد بن عباس اتجھی پوڑی بدھی جو عباسی خلیفہ مجبور تھی گیا۔ حامد بن عباس دی مکاری دی ہک گواہی اے ہے جو اوں زنجی کوں اپگو کیتی رکھیا جیکر او چا ہووے ہا تاں آپ وی مقتدر باللہ کنوں آکے اؤنگوں اے سبھ ڈس سبھدا ہا پر اے وڈا دستر

شخص با۔ مقتدر باللہ کون لکھیے گئے جھکیڑی خط وچ قلم اوندے ہے ڈوجھے درباری داہا۔
 حامد بن عباس ول ہک بئی گونٹی لائی تے زنجی کنوں خط لکھوا کے ہک ہے درباری منفلح کون قاصد
 بنا کے بھیجا شہیت ہن اونکوں زنجی تے اتار نہ ہا۔ مل گال دا منفلح خط چا کے درباری منفلح گیا بادشاہ
 خط ہک پاسے رکھتے لوکیں نال الا دا اوج زجھ گیا حامد بن عباس منفلح کون چھک کے آکھ چھوڑ
 یا ہا توڑے بادشاہ جینجھے زجھیمے اوج ہووے، ایں خط دا دلدا ہر حال گھن کے آنوئے۔ منفلح ویلھے کون
 وچجائے بغیر ڈاڈھے جوش تے کون مرچاں لا کے مسئلہ بادشاہ کون سنوایا۔ بادشاہ خط
 پڑھتے اوں ویلھے حکم نامہ جاری کیتا حکم نامہ انھیں لوٹیں وچ ہا۔

”جیر ہلے قاضی القضاة تے علمائے بعداد علاج دے قتل دا فتویٰ ڈے ڈتے تاں
 محمد بن عبدالصمد کون کو تو وال دے خوالے کر ڈتا و نچے کو تو وال اپنی رکھوالی اوج علاج کون ہک ہزار
 تازیاں مارے چکر اوائیں سزرا ہیں مرو نچے تاں ٹھیک نتاں اوند اگا نا لہا ڈتا و نچے“
 حضرت منصور حلاج راہیں جتھاں کئی انھیں وی عجب عجب مزاق کیتن، اتھاں ترخ لکھن ٹ
 آلیں وی قتل منصور کون ہک ڈکھا افسانہ بنا ڈتے۔ مقتدر باللہ دے حکم، دی تشریح کریندیں
 ہو کجھ مورخین لکھیے، عباسی خلیفہ منصور راہیں پُچ رہا ہاتے ایں مسئلہ داسار ابار قاضی ابو عمر تے
 بغداد دے ڈوجھے علمائے سٹ ڈتا۔ چلو ایہہ گال وی من گھندے ہیں جو مقتدر باللہ
 اے نہ چھند اہا جو منصور حلاج کون قتل کیتا و نچے۔

(باقی ول)

چھورا

انجم لاشاری

میں چھورا ہاں، لوک آہدن، پیو مویاں بال ادھ یتیم ہوندے اتے ماء مویاں پورا
 یتیم۔ میڈی اماں اجاں جیندی اے، پیو؟ پوداناں پتہ ای کیئم، کون ہا؟ کتھوں داہا؟ کڈاں
 موئے؟ مویاوی ہے یا کانتا؟ شہیت جیند اہووے، بس چھوڑتے ٹر گیا ہووے، خبر نی میڈی
 امڑی کون طلاق ڈے چھوڑی اس؟ پر کانتا اینویں لگدے جیویں کجھ ویریاں اونکوں مار گھتیا
 ہوسی تے میڈی اماں کون بانھی بننا پئے گئے، یا شہیت ماریا نہ ہوسے چھرا بے دخل کر چھوڑیا
 ہوسے جیویں زمین دے خدا، رہاں کون بے دخل کر چھوڑیندن، بہر حال میکیوں اے دا پتہ
 کانتی، ماہم پر کیا کر اں غیراں دے ہتھ اے، میڈے سامنے ہے۔ جڈاں لولی ڈیندی اے
 میں کو ڈینداں۔ میڈی روح وچ ہک ان سونہا سرور کھنڈ ویندے۔ میں ایں ملکوتی نغمے دی
 مدھر لے وچ وینج وینج ویندا پر ول جڈاں میکیوں جھوٹا نہیں آندا۔ جھولی دی گرمی محسوس نہیں
 تھیندی، مادے ہتھاں کون اپنا آپ تھپیند انم ڈیکھد اتاں اکھیں گھل ویندین، چھر کی بھر
 ڈہداں اوندی جھولی لیرے کون پالے کنوں پتی پچیندی ہوندی اے، میڈی دھاڑ نکل
 ویندی اے، میں کئی واری ڈٹھے، میڈی رٹسن کراہیں میڈی امڑی ہمیشہ بے چین تھی
 ویندی اے، پاسے پتریندی اے، میڈو منہ کریندی اے، میں صاف ڈہداں اوندیاں
 چھاتیاں توں کھیر دیاں دھاراں نکلدین، امرت دیاں سیڑھیاں ویندین، میں تسا، شہیت
 جماندو تسا، ٹر ٹر ڈہداں، شہیت ماڑ آوم، شہیت کوثر تے سلسبیل اوج میڈاوی حصہ ہووے، پر

دھیاں تے اٹھواں جابر خان، جابر ساریاں بھینیں توں چھوٹا تے ڈاڈھا لہندا ہووے۔
دھیاں تاں جیویں کیویں سانجھ گھدوئس، پردے دار بک کلہی ماء، پتر کوں بھورے اچ نہ پال
سنگھی، چھوہر چھٹ واگاتھی گیا۔ پیودی غیر حاضری تے ماء دی اکھ اوڈھرست بھینیں دا بھرا
پلدار یہا۔ سونے رنگا بال چنگی مندی سنگت نال جوان تھی آیا۔

تقسیم توں پہلے، ہندوستان اچ جیویں ہندو مسلم فساد شروع تھے، چوڈا نہہہ اگست توں
کانی پہلے حاجی دلی تریں دیرے ول آیا۔ اوں ویلے جابر انٹراچ ہا۔ دھیاں اوندیاں سبھ پرنج
گیاں ہن۔ سال چھیس مہیدیاں اچ جیویں فساد مٹھے تھے۔ تھولا امن امان تھی گیا۔ حاجی
ڈوہاں پڑواں چوں اٹا کڈھن جاندا ہا۔

دلی دے کوڑے سچے کلیم بنا کے، سال ڈو دے اندر اندر چوگلے نال، بھائیہ بزار اچ،
آہموں ساہنے، اٹھ ڈاہ دکاناں، اوں وٹھ گھدیاں۔ محلہ دیوان صاحب اچ، چنن کاٹھ
دے ماڑیاں آلے پنچ چھیس ہندوآں دے چوٹوں مکان کلیم اچ پوا گھدوئس۔ زرعی زمین
تے ہی ڈھیر ساری موٹی مٹی وی ہتھیں آپوس۔ وت کہیں اوکوں ہنگ دا پار کر بندے نہ
ڈٹھا۔ پچھے صرف سو دے پیسہ ٹریندا ہا۔ عطا اللہ شاہ بخاری دی جتھ تقریر ہووے ہا۔ اونہیں
شاہروچ کے تقریر سندا ہی۔ آخرتے شاہ دی زیارت کرتے گھر ولے ہا۔

الاٹ منٹ توں فارغ تھی کے آپنی جان اوں ڈوبے لازمی کم وی بیڑے، سڑے
بھرے اپنے مکاناں تے دکاناں دی پہلے مرمت کرائس۔ وت اوں کرائے دار گولے،
جیڑھے اوں ویلے گھٹ ودھ لہدے ہن۔ ڈو جھا ایڈی وڈی جائیداد دی حفاظت تے
سنجھال کیتے اوں پتر کوں وکالت پڑھائی۔ جابر خان اپرنٹس شپ پوری کیتی۔ ڈوجھے ڈینہہ
، بہور دے پہلے پہلے مرزائی فساد اچ، حاجی گل اللہ سائیں کوں پیارا تھی گیا، وصیت موجب،
پیودی لاش اوندے پتر ڈاڈ کے غستان اچ، بکلی بہار اوج دفنائی۔

پیو دے مرن توں باد، جابر خان ہتھیں چنگا بھلا تر کہ آیا۔ اوں باقاعدہ پریکٹس شروع
کیتی، پوری باراچ، جوان، سبھ توں سوہنا وکیل ڈے۔ قد کاٹھ توں خان پتر، واقعی جابر ڈسدا
ہا، لیکن مزاج دا صابر جوان ہی، کاوڑاوندے نالوں نہی لنگھی، وکالت توں ناں جوگی ہس،
وت وی کچا ہری ویندا بلاناہ ہی۔ آپنی وسیع جائیداد دے چھوٹے وڈے مقدمات دی
پیروی کیتے، یا کیا تھیا، کہیں یار دوست دی سفارش تے کئی بک ادھا مقدمہ اضافی جھل گھنے
ہاتاں۔

نبلی، کالی سیاہی دے رنگاں نال چھمھے ہوئے کپڑے آلی میز نال بک کرسی تے تریں
بچیاں دے چیمبر اچ، اپنے ڈو چار کالج دے سٹوڈنٹس دوستاں نال، جابر دا زیادہ وقت
گزرے ہا۔ کچا ہری توں باد لکھن آرام تے وت سنگت نال تاش، گپ شپ تے ثوبت،
سنگتیاں نال انہاں دے گھراں تاں یاری دوستی، سیل تفریح دے پروگرام، چھی بیڑے دا
شکار، اوندے زندگی دے معمول ہن۔

جیندیاں جیویں کیویں، پیودی موت توں باد، پتر دیاں عاداتاں توں ماء بہوں تنگ
ہووے۔ پہلی دفا اوکوں پتر تے ڈاڈھا غصہ آیا، جڈاں او بک دکان تے پلاٹ ویچ کے
عدالت دے چھٹیاں اچ، سنگتیاں نال پہاڑی علاقے دی سپرتوں ولیا۔ طریقے نال جوان
پتر کوں اوں ڈینہہ ماء انگلیں بھن بھن سمجھایا۔

”بچو، اے جائیداد تیڈے پیو وڈے اوکھاں نال بنائی اے..... ایندا صرف پھل
کھاسیں تاں اے تیڈی آل اولاد تاں تکیسی..... مول کھا گیوں تاں تیں جوگی وی نہ
ہسی..... چنگی گالھ اے، سو دکھا، مول بچا.....“

ماء دیاں نصیحتاں اگوں جابر ہمیشاں چپ بیٹا راہندا ہی، کوئی ولدانہ ڈیوے۔ راہ گھاز
ہے، جون کوئی ملس ہا، پتر دیاں فضول خرچیاں تے بڈھڑی مسلسل کھدی راہوے۔

اماں! اللہ دا ڈتا بہوں ہس، جیڈا پتر ماشا اللہ غریب پرور جوان اے۔ حاجت مند سٹوڈنٹس دی امداد کریندے۔ غریباں دے گھراں دے بار چائی ددے..... امڑی!! پتر دی سخاوت تے ہتھوں خوش تھی کر، کھپی نہ کر..... اللہ بہوں ڈیس..... گلگی دا ہک کر یا نہ فروش سو دا ڈیندی جاہ، جابر دی ماء کوں ہمیشاں ترسلی ڈیوے ہا:

لیکن ہندوآں دی موٹی مڈی آکھو یا حاجی گل دے تر کے کوں تیلی لگ گئی۔ سال ڈو دے اندر، دکاناں، پلاناں توں علاوہ شاہر دے گل نال قیمتی زرعی زمین دی فروخت داکم شروع تھیا۔ پیسہ کن پیانوے۔ مونہہ مونہہ دیاں باتاں ہن۔ کچھ لوکاں کوں اتنا پتہ پئی، جابر آپنی جان تے دیھلائیں خرچیندا۔ ہو ویسا سکوتر اس۔ گیکن تیل دا پورا مہینہ تکیندے۔ کچا ہری ویندے تے ولدے۔ خان دی ماء کوں پتر دیاں شاہ خرچیاں بارے محلے دا کھیری اکثر ہا اشاریاں اچ سمجھاوے ہا۔ ماء دے پلے اگوں لکھ نہی پوندا۔ ہک ڈینھ تنگ تھی کے، منے کھیری آخر بڑھری پٹھانی کوں سٹوایا:

”مریں!! شکار..... امیر واں شوق اے، آپ سوچ، شوق دا گئی مثل ہوندے.....؟“

ہر مہینے جہازاں اُتے سنگت سو دھا لڈتج کے، سارے ملخ دی سیل مفت تھیندی اے..... مڈی نہیں لگدی.....؟

اُتوں ہوٹلاں دے خرچے، وت دوستاں دے بارے چاون، سوکھے کم ان.....؟
تیڈا اکو پتر اے، اوندی خوشی تے خوش تھی کر!!..... پیسہ آونی ونجی شے ہے.....؟
منے کھیری دیاں گالھیں توں بڑھری دی وودہ ویندی ہی۔

”بس کر، بس کر، ڈھیر ہاں نہ کھامیڈا، پرے کرنس، آپ پنسی، ساڈا کیا“ آکھ کے جان چھڑاوے ہا چا۔

ہک ڈینہہ جابر خان دا منشی اوندے گھر دا چھڑیاں آلا گوشت واپس کرن گیا۔
بھرے بزار اچ وات پاڑے دینو قصائی وکیل دا لکھ نہ رکھا:

”کوئی اک ہووے تے میں خیال کراں، وکیل صاحب دے حساب وچ روزانہ دکھراو کھرا چنچ چھی سیر گوشت، تن چار منڈے لیجاندے نے..... اودے کاہر دا گوشت کدر جاندا اے..... مینوں کی پتہ..... سارے منڈیاں دی شناخت پر یڈ کراؤ، فیر مینوں پتہ لگے گا چھچھڑیاں والا گوشت کون لی گیا سی.....“

”ہائے ہائے! آپنی کرائے دار ہمسائی اگوں ہمیشاں روک بڑھری روون لگی، لہورن مائی اگوں سدھی چاسٹوائی:

”ہائے ہائے! اسی کمال دے لوک او، ماں جی..... بڑا کر کے کڑیاں منڈیاں دا ویاہ کر دے او..... تھوڈے منڈے دے سر وچ سفید بال آگئے نے..... اچے بکر او دا ویاہ نیں ہو یا..... او بار نہ رہووے تے کاہر روے..... ماں جی!! گوارے منڈیاں دا خرچا زیادہ ہندا اے.....“

لہورن مائی دی سدھی گالھ اوندے انگ لگی۔ پتر دی شادی بستر گھدس۔ جابر کوں قائل کریندے بھانویں جو اوکوں سال لگ گیا۔ لیکن پتر پرنا گھدس۔ گلا پچی دے شاہر اچوں بڑھری بھرا دی دھی گھن آئی۔ چن وانگوں سوئی گوار۔ آپنے پنے کولوں اٹھ ڈاھ سال چھوٹی ہوسی۔

سال گزردا، ڈو گزرے، تر تھجاوی لنگھ گیا۔ بڑھری دی نونہہ کوں امیدواری نہ تھئی، مرے نہ جیوے، محلے گلی حق ہمسایاں کوں روز روز دا جواب ڈیندی پٹھانی پریشان تھی گئی، ہک توں پچھدی، سے توں پچھدی، بڑھری نہ کوئی ڈاکٹر چھوڑا نہ طبیب۔ کوئی عامل چھھانہ کوئی پیر۔ دو اعلاج، پھل تعویذ، ٹوٹے ٹوٹے سبھ از منوں۔ پتر دا بال شو دھی نہ ڈیکھنا ہوسی۔

دل اچ پوترے دی سبک گھن کے انت پجاری قبر اچ ونج سستی، پر پتر کوں آپ اولاد دی خواہش نہ ہووے۔ اونویں دی اونویں، اوندی زندگی گھن پئی گزرے۔ راتیں سنگت نال جاہ تے ڈہ نہاں کچاہری وی سنگت نال۔

ہک ڈہ نہہ ایویں تھیا۔ جابر خان معمول توں پہلے گھروں آیا۔ روز دی کار سدھا آپنے کمرے اچ وڑن لگا۔ اندر دامنظر ڈیکھ کے اوندے قدم اتھائیں رک گئے۔ اوکوں آپنیاں اکھیں تے یقین نہ آیا۔ پتنگ دے کتاہرے نال اوندی ذال ٹیک لائی بیٹھی اے۔ تہاں اوندیاں سوڑ اچ پھین۔ کتاہرے دے پچھوں فرش تے کھڑو کے حافظ اوندی ذال داسر گھٹیند اکھڑے۔ جابر دیاں اکھیں اتھائیں کیمہ بن گیاں، جسم پتر تے زبان کھڑ۔ ان چتی صورتحال اوکوں بی بی یکدم بے قول تھی گئی۔ فوراً حافظ دی صفائی ڈیون لگی:

”میڈے سراج رتو کا سخت درد ہی، کم آلی مائی اچ آئی نہی، حافظ جاہ تے آئے۔ میں اندر سڈ کے سراج تیل سٹوائے..... اے شو دھا آپے نہی آیا میں اینکوں اندر سڈیے۔“

بی بی ہالے حافظ دی بے گناہی ڈیسندی پئی ہی، اشارے نال حافظ کوں جابر خان بہر کڈھ ڈتا۔ دت آپنے ہوٹھاں تے انگل رکھ کے ذال کوں پچ رہوں دا حکم ڈتس۔ نال جوگی کاڈرتوں زیادہ آنے بھر کا بھر کا کے اوں زال کوں پشتو اچ میہناں ڈتا۔ وت چٹکی مار کے فوراً گھروں نکل ونجن دا اوکوں انگل نال اشارہ کریندا، آپ باہروں جاہ تے کھتا گیا۔ اوکوں حافظ مزے نال کھٹ تے لیٹا پیا ہووے۔ شام توئی ڈوہیں تھوک ہک بے نال بچے بچے، انجوانج کھٹاں تے پئے رہے۔

حافظ دا خبرے کیا ناں ہی، قرآن دا حافظ ہا، لوک شیت تہوں حافظ آہدے ہوسن، سکول دا مونیہ نہہ ڈٹھا۔ پرائیویٹ ڈاھویں دا امتحان پاس کیتی ودا ہووے۔ اوکوں باقاعدہ کالج داخل تھیون چاہندا ہی، اوندے مولی بیوکوں انگریزی پڑھاؤن گناہ لگدا ہا، سخت گیر

ملوانے ست پتراں دے بھرا کوں گھروں بچا چھوڑا۔ صحت مند، کلین شیو حافظ دا اوکوں جابر خان بارا چا گھدا۔

شام ایلے ہک ہک کر کے ساری سنگت خان دی جاہ تے کٹھی ان تھی، روز دی کار رات کوں اونویں ہو ہا لگی رہی، چھڑا ثوبت آلا پیرید اوں رات چک گیا۔ حافظ اونویں خان کوں مروڑے ڈیندریہا، ڈوہیں آپت آپ گھلکدے رہے، جیویں ڈہ نہاں کچھ تھیا ای نہ ہووے، اوں رات، گھردی بجائے خان جاہ تے ستا تے دل مستقل اتھاہیں تھن دی عادت تھی گیس، اوندے لیکھے جاہ اگے توں ددھ آبادھی گئی۔

بھانویں جو محلے اچ پتہ لگ گیا اوندی ذال رُس گئی اے۔ خان کوں آپ کوئی ملال نہ ہووے۔ تھوں جاہ دیاں رونقاں ودھ گیاں۔ شاہر دے باہروں سیل تفریح دادا برہہ وسیع تھی گیا، کئی کئی راتیں شکار تے گزرن۔ خان دا خرچا ودھدا ونجے، ڈو ترائے سالان اچ حاجی گل دی جائیداد دے چھیکڑی کیا ریاں اچ پانی لگا ودا ہووے۔

بھرا دی بربادی داسن کے بھینیں واری واری آیاں، بھرا بھر جائی دے منیوے دا اہر کرن، اوکوں بھرا امانانہ کیتا۔ بال پچیاں آلیاں ہن، آخر تھک ہار کے آپنے آپنے گھراں ول گیاں، وکیل صاحب دی ہک رنڈر مسات گل امان راہندی ہی، اوں جو سنا، ہک ڈہ نہہ آپنے ڈاھویں پاس پتر کوں نال رلا کے مسات کوں مسات لاؤن آنکلی۔ جابر خان مسات دے پتر کوں کالج داخل کراڈتا۔ نوجوان ککوں خان دے نویں کپڑے خرید تھے، نویں چلی آ گئی، کالج آؤن ونجن کیتے خان موٹر سائیکل گھن ڈتی، نال ہدایت کیتس:

”ککوں لڈھ بزار ویسی نہ جاہ تے“ شیت بھسو ہس: بزاری سنگت اچ نوجوان کھائیں لٹ نہ تھی ونجے۔

گھر اچ نویں دسوں تھیون نال جابر دا جاہ توں گھر دور جو عھیون لگ پیا، ڈو پھوں

ہفتیاں اچ جابر دادل جاہ تے رہ گیا تے روح گھرول آئی۔ بچپن اچ چھٹیاں دے دوران جابر خان تے اوندے سارے مسات، طویر، نانے دے گھروخ کٹھے تھیندے ہن، تڈاں دے حالی تائیں، ڈوہیں مسات ہک بے دی من منوت اچ ہن پے، مسات انت جابردی ذال کون منا آئی۔ ذال، پے ڈوہاں کون مت بدھ لیندی، پتر دی پارت ڈیندی، آپ اپنے گھرول گئی۔

ککون، کاکا گوا، چنگے مونہہ متھے الاسو ہنا جوان ہئی، ادھ پچدی مس پھٹی ودی ہس، ہڈ ہولا چھوہر ہووے، بھج بھج کے گھر دے کم کرے، ذال پے ڈونہاں دے ہتھ دا چھالا بن گیا، پے دا اکھانے تاں ذال نراض، ذال دی دھڑ لگے تاں مسالا مونہہ سجا گئے، اچھیں چھک تاں اچ کرماں آ لے کھل ہس کے ڈوسال دا عرصہ پھو کے روک اڈا چھوڑا، بورڈ اچ اوندی ترتیجھی پوزیشن آئی، ذال پے ڈوہیں خوش تھے۔ لیکن اوندے پشور ٹر وچن تے موخھے ہوون۔ اوند امیڈیکل کالج اچ داخلہ تھیوے پیا۔

ٹر دے لنگی ککون توں جابر پک کیتا:

”ب! تاں نہ ویسیں ساکوں جوان آن.....“

”اے کوئی پچھن آلی گالھ اے.....“

ککون اگوں کھل ڈتا:

جابر حالے کوئی بیا اطمینان کرے ہا، اگلا سوال سوچے پیا، وچوں اوندی ذال وقت دا فائدہ چاتا، فوراً توں پہلے اوں آپنا پک کیتا۔

”ککو! اتھ جو توں ڈوسال نکلیں، اے گھرتیکوں کیوں لگا.....“

”آپنا بلکل آپنا“

جوان انڈی مکائی چا:

ایں اثناء اچ جابر تکھے تکھے آپنا پک کیتا:

”اچھا اے ڈس، آپنے گھر کوں بھل تاں نہ ویسیں.....“

ذال پے دی بار بار فرمائش تے سو سوالاں اگوں ہکو وعدہ کیتس:

”کالج آندیں ویندیں ہک ڈورات اتھ تک کے اکھاں لگا گیا کریاں..... آندا

ویندرا ہساں، یقین کرواے میڈا آپنا گھراے.....“

جیویں وعدہ کیتس، نبھالیں وی سہی، میڈیکل کالج اچوں آندی ویندی جاہ ککون، جابر خان دے گھر ہک ڈورات ضرور نکلے، آون وچن نال اندازہ تھیس: جاہ دیاں رونقناں دوبارہ ودھ گین، ذال پے دی آپت آپ تھا ہی نسہ نظر دی۔ ہک بے دوولا ڈوہیں کنڈ کیتی ڈس۔ لیکن جڈاں او آوے، ذال پے ڈوہیں نہال تھی وچن ہا:

کالج اچ دسبر دیاں چھٹیاں تھیاں، ککون ہک رات چر کے آن پونہتا۔ اگوں توقع دے خلاف ملتان پیراں کن پڑ ہووے، حاجیاں کوں گھنن کیتے کھی بہارا توں جابر داکمیل ڈاڈ کا وگن، مہمان تھیا پے، ہر کمرے اچ بندے تے پیر آوے، ہک ہک کھٹ تے ڈوڈو بندے سٹے پنہین۔ اچھی صورت حال ڈیکھ کے ککون پریشان تھی گیا، سمھن کیتے اوکوں کوئی جاہ نکا نا نہ سچھے پیا، نہ سمھدا نہ سمھدا، طریقے نال چھکیر جابر اوکوں آپنے کٹھے سمھن تے قائل کر گھدا۔ ہک کمرے اچ اوڈ ہیں آپ ہوون، نال ڈو جھے کمرے اچ جابردی ذال۔

سارے ڈینہہ دے سفر دا، ککون تھکا ہٹا ودا ہئی، سر رکھیس۔ بڈی بوڑنڈر آگیس، کنہیں ویلے رات دے لگس، اوند اتر نکلدے، بسترے اچ بیقراری ہووس، متر ڈکی پیا ہووے، ایں لحاظ اچ اٹھے نہ پیا، متاں ہلن چلن نال جابر خان بے آرام تھیوے۔ بار بار متر نکلد لگس۔ آپنے جان تھ رکھ کے متر ڈکن دی کوشش کرے پیا، لگس: زار بند گھلا پے، نال جابرو خان کنڈ کر کے شرم لہائی پے، نوٹی جاگی جاہ پھسکارا کنہیں پوس پیا:

”خان!! کچھ بن جز آندائی تاں.....“

”خان!! کچھ بن جز آندئی تاں.....“

پہلی جاش شیت خاب ڈیہد اچھے، لیکن بار بار دے پھسکارے اوکوں چگا ڈتا، اُدر ا پیس، فوراً پلنگ توں پٹھ پ مارس، چنگا بھلا د بکار تھیا۔

زار بند نہہ کے سدھا بجلی دا بن ونج دبا ئیس۔ سارا کرہ روشن تھی گیا، مچھوں ننگا جابر

اوندے پیریں ڈھے پیا:

”اللہ دے ناں تے.....“

”اللہ دے ناں تے ڈسیں کیس کون نہ.....“

آپنی جاہ وسما تر سما کون تر تر جابر دوڈ کیھے کھڑا۔

”اللہ دے ناں“ دی تیکھے تیکھے گردان پڑھدا، خان فوراً سیف دو بجا، تھبا نوٹاں دا

اوندے قد میں سٹ کے ولا منت کرن شروع کر ڈتس:

”اللہ دے ناں تے.....“

”اللہ دے ناں“ داشور بھانویں دھرک داد بکار سن کے، نال دے کرے، جابردی

ذال اٹھی پنی، ابھڑ بھاندے پیر وراہنی دروازے دوگی آئی، ویلک اچوں ہو لے جنیں الا کیتس:

”کیا تھے؟..... کیا تھے.....؟“

ڈرہس متاں مہمان اٹھی پوون۔

”کچھ نہیں.....“

”کچھ نہیں.....“

کچھ نہیں، کچھ نہیں، آہدا، ککون تیکھے تیکھے دروازے دو لگا آیا۔ متاں مائی اندروڑ

پوے۔

ڈو جھے پاسوں اوں اونویں ”کیا تھے؟ کیا تھے.....“ دی رٹ لائی رکھی۔

اوندے کرے وڑ کے، ککون مساپیں زبان کھولن جوگا تھیا:

”..... پیارے، بچارا پیارے“

”پیار!!.....“

”ہا! بیماری دی حد تک امیر و اس شوق اس۔“

”نہیں سمجھی.....“

”تاں اگوں سمجھ..... امیر ویں شوق اچ خان، گوساویں مڈی وی خرچی

کھڑے..... بھانویں ربوں وڑاوا تھی گئے.....؟“

”مطلب.....؟“

”امیرت بدلے مادی وزنا خان ساری جانیدا ہرڑا کیتی کھڑے۔“

امیرت بھانویں مادی وزنے دا مطلب سمجھ گئی، یا سائیاں موئی دولت ممکن داسن کے

جابردی ذال چپ تھی گئی، اگوں بیا سوال نہ پچھس۔“

کالا سو جھلا

حبیب موہاٹ

ہلا رمضو توں بھجدا ونج تے وسائے نئی کوں سڈ گھن آاتے اُوکوں آکھ جو اپنے
سندھروی نال آن! گلابچا توں مستان پنج تے ابرو ماچھی کوں آکھ جو بیٹھیں تاں اُنھیں جے
اُنھیں تاں لگا آساڈے اُتے ڈاڈھی آن ڈھکی ہے، بلوچا توں دھرکدا ونج تے مولی صیب کوں
نال لئی آ، منٹ مارچرک اُکا نہ کر،،،، ہاتے منّا توں چوکڑی تے ونج کے گجے ڈھاڈی کوں
نپ آ اُوکوں چٹھ وی کریں تے اے وی آکھیں جو دول نال جنی آ،،،، اے سبھے گلھیں شادو
پتائیں ہک ساہ کڈھاوی یا نہیں، کرچھوڑیاں۔ گجا ڈھاڈی توں کلا جی جتج وچا ون گیا ودے
فلکے شٹ جواب ڈتا.... ”چلو وت توں پچھوں سینکل تے ونج تے نال گھیلی آونیس کیوں جو
ساڈا کم زیادہ ضروری ہے جنجاں تاں روزو چسی راندھا“ ”ویاہک اُکا نہ کریں۔“

شادو جواناں ذمے سارے کم لاکے آپ گھول آیا چار پنج آدمیاں کوں نال لاکے اپنے بھرا
سو بھے کوں کھڑوے تے سنس اتے اُوکوں شاہر دے ڈبھاروں جنگل اچ گھن آئے کیوں جو
اوندے اُتے کہیں پلیت جنیں یا تریمت دا اُلا نہ پئے ونجے ہلا چھورومیڈے تاں چیتے نہیں آیا
بو با توں سینکل نپ تے درابن ونج اُنھاں با برخان دے گھر ناگ آلا زہر مور ہے اوندے
کولوں زہر مور گھن آ“ ”متھے تے ہتھ مار کے شادو آکھیا، دیکو دا ویلا ہی مال ڈنگر گھراں دو
ڈکھدے پئے ہن اُنھاں سو بھے دے کھڑوے کوں رکھ ڈتا، اے تیں یکی برادری اے آدھی
ہوئی آن پنچنی جو ”سو بھے شو دے کوں ناگ لڑ گئے“ اوندے چار چھیروں جٹن بیللی گو پھی تھی
گئے۔ سو بھے دی پنی تے ہک ستردی جٹی ڈوری پدھی پئی ہی جیرھی زہر تے یا بھانویں خون بند
تھیون نال کالی نیلی ضرور ہی“ ”سو بھے توں گاوے گھینو دے گھٹ بھر وائے گئے تے ولا ولا
سارے اے وی آدھے رہے جو بیلا پلاؤس ہلا بیلا پلاؤس..... سب دے نیشاں دے نشان

زنگلیاں میخاں وانگوں اوندی شل پنی اچ گھبھے پئے ہن۔ تھیا ایویں جو سو بھار سا راڈ پنے جوڑا
ویندار یہا ڈپہراں ویلھے کم توں ویلھا تھی ڈانداں کوں کھلا چھوڑ ڈٹس تے گھادنی پنڈ پدھن
لک پیاجیری اوندی ذال فجر ایلے کر کے تے کمر دے پچھاویں پٹھ رکھ گئی ہی، سو بھے سارا گھا
چادر تے سٹاتے ڈیڈھے دی ڈیگ آنگوں پلوں بنا کے پدھن جو لگا توں کنڈے آنگوں کئی شے
ہتھ تے زپ تھیوس پلوں ہٹا کے کیا ڈٹھس جو ہاں!!!!!! ”مٹکی چھج۔ کھنڈا کے ارک جیلا اٹھی وی
بیٹھے بس ول کیا تھیو تاہاں سو بھاتاں وس مو تھی گیا اتے ہر شے اُنھاں دی اُنھاں میں رہ گئی۔“

پیرا کڈا ہوں بکریاں چھیری آندا ہا اوندی دید پئے گئی فٹ اپنے کالے گڈ ہوں
سمیت سو بھے دے سر تھی گیا کھر کے تے بلہا کے گھر آن پچھاؤس تے اے وی آکھس ہلا
میکوں سچا گھنوی ڈوائے اینکوں سب ڈنگ گئے تے میں سکولی بھر نینداں اوں سچے گھنوی دی
سکولی بھر کے سو بھے دی پنی اُتے سب دے ڈنگاں تے منہ رکھ کے لحظہ پکا چھیندا رہا ہک
سکولی ویٹ کے ول ڈو جھی بھر س اینویں ترے چار سکولیاں کیتونس۔ ”مارن آ لے کو لھوں
پچاؤن آلا ڈاڈھا ہے اللہ خیر کرے کیتی حیندے بندے نال اینویں تھیندا راہندے اللہ سیں مہر
کرے کیتی خیرات ضرور چا کرو“ نال نال پیرا آجڑی اے آکھ تے تسلی دی ڈیندار یہا۔

”میکوں تاں پیرا توں دسرا ڈاڈھا این میں تاں ابرے ماچھی دو بندا پھی کھرا، ہم شادو اتوں اے کالھ کیتی“
”ہن ابرے دی لوڑ کوئے نہیں زہر میں پیتی کھراں“ پیرے آجڑی ولد اڈتا۔ ونج وے ڈودا
سندے کوں نال لاکے ڈپا و ہڑ کا کوہ چھوڑو“ سو بھے چنگھاندے ہوئیں آکھا ”مودا توں بھج ونج
مولوی صیب کوں آکھ جو مسیت اچ ختم بلہا جا گفتاں توں پہلے پہلے ہک ختم تاں تھی ویس کالی
رات آندی پنی ہے اللہ خیر نال غرارے“ شادو اے کالھ اپنے بھڑتے کوں آکھی، ”زہر
مورے دو کہیں کوں بھیجے وے“ پیرے آجڑی پچھا، ہا میڈا چھو ہر درابن گیا ودے“ شادو آکھا۔
ہک ڈاڈھا کم داز ہر مور اتوں روہ اچ دراز ندے اٹلس شیرانی ہو راں کو لھ وی ہے بھلا ٹونا
منزل دا ہے ڈینہ ہوندا تاں اوز ہر مور امتکو گھندے، او پہاڑی پھٹاں ہن کوئی عام شے نہیں
رکھدے“ پیرے آنے پٹ کے سر کوں چھنڈ کیندے ہوئیں آکھا،

سو بھے کوں کھیر ڈتے نہیں،، نورے چکھا نہیں شادو جواب ڈتا۔ اچھا دل ہنٹ چا منگر پلاؤس کجھ زہر کھیر دی چھک گھنسی اینکوں دُعا ہے۔ روٹی اُکا نہ ڈوائے، روٹی اُکا نہ ڈوائے روٹی تاں ایندے کیے زہر ہے کیوں جو غشی ڈیندی ہے تے ایندے کیے تاں ندر موت ہے۔ اے صلاح اتوں بشکو اپنی جھاتے ڈتی اپنی نماشاں ویلھے گُلا زہر مور اگھن آیا ”درا بن وچ کے سم گیا ہاویں اتنا چرک کیوں لاڈتی لیلے پاک تے تاں درا بن پئی ہے۔ تیکوں کہیں نپ گھدا ہا“ شادو پتر کوں کاوڑیا، ”بھا بگدی ہاُس درا بن کتھاں ہا، او باہر خان آلا زہر مور تاں مویا ہو یا ہاے تاں میں شیخاں دے گھروں موی زئی اچوں گھن آیاں“ شادو کوں پتر آکھا۔

تھوڑی دیر باد پیرا آجڑی کھیر دا منگر بھر کے آگیا اتے اول آون سستی منکا سندرو اچوں کدھ کے سو بھے دی پئی تے لائیں تاں اوڈھہہ پیادوت چا کے ڈو جھے واری لائیں تاں ول چمبڑ گیا پیرے آکھا ”زہر مور تاں وڈا کم دا ہے۔ اے وی ہو ہو شیر انیاں آئے زہر مورے آنگوں ہے بگدے جو زہر بکے چو پ اچ پئی وی“ پیرے چکھا ندر تاں نو ہی آندی ”آندی ہے چا چا“ سو بھے ولد اڈتا

بس ہنٹ نہ آسی آے زہر دی غشی ہئی۔ ہن زہر چپچپ ویسی، چتتا نہ کر“ پیرے تسلی دل ڈتی پھنڈر گنج گئے؟ شادو پچھا۔

”ہا، بابا“ پتر جواب ڈتس

”مولوی صیب ختم پڑھ چھوڑے؟“

”ہا، اول وی پڑھ چھوڑے“

گئے ڈاڈھی دا کوئی حال؟“

اوندو وی سنہیا تاں گئے بس آندا ہوی“

”وَسَانِی وی ہالے تاں اوتری دانہیں آیا“ شادو آکھا۔

”بندہ تاں اوندو وی گیا وڈے“ پتر ولد اڈتس نماشاں توں کفتاں تھی گئی ہسو چوکھا تھی گیا مچھر چدھاروں پو کن لگ گئے۔ سو بھے دے چدھاروں سنگتی ساتھی کھڑے ہن، ”گلا ساڈی روٹی

اتھائیں گھن آگھروں توں چار بیچ کھڑے وی پئی آنو، ونجو ڈو چار بندے لگے ونجو شاباش“ شادو آکھا کفتاں قضا کوں ابرو ماچھی مستان توں آگیا۔

”پیرے آجڑی تاں زہر چو پ چھوڑی ہے“ شادو آکھا ”خیر ہے کوئی کالھ نہیں چنگا کٹیس، زہر مور لے وے چا، ابرو لدا پچھا۔ ہا اُکم وی تھی گئے!“ اچھا چلووت ہنٹ چار بیچ چوزیاں دا بندو دست کرو چا اے ٹوٹاوی کروں چا لکھ تے پہاڑ ہے ابرے یا مشورہ ڈتا۔

قناٹ اینویں ادھے گھننے اچ ترے چار چوزے بیچ آئے ابرے اووی کوہ کوہ کے سو بھے دی پئی تے لائے۔

رات دے ڈاھو چے روٹی آگئی۔

”تھوٹی روٹی میکوں ڈیو چا“ سو بھے آکھا۔

روٹی تھپڑے کیے ٹھیک نہیں ابرو ماچھی آکھا۔

ہک ڈو گھراں ڈیو چا، ول سو بھا آکھا۔

”کوئے نہ میڈا سو تھان۔“

اچھا ہک کترنی چا ڈیو،

نہ بھراوا، شادو آکھا۔

کجھ نہیں تھیندا خیرات داماس ہے متاں اللہ کتری اچ شفا رکھی ہووے، ابرو مشورہ ڈتا۔ شادو سو بھے کوں پھیں انگل دے ڈو ڈیئیں جتلی زیرے دی بوٹی ڈتی۔ شادو ساری رات سو بھے نال الویندا اتے اُونکوں جگویندا ریہا اُون جیرے اے ڈٹھا جو سو بھا اُگھلا کر گھندے تاں ول اُون اے کیجا جو اوندے وال پاؤے نال پدھ ڈتونس اتے ول اُگھلا جو آوس تاں چونڈھی مار کے جگا ڈیوس۔ آسمان اچ اچاں دھمدی ودی کئی ڈھلدی چاندنی اچ چن تاریاں دالو کریندا وڈا اہا۔ مسیت اچ بانگ آئی شادو سو بھے دی نبض تے ہتھ لا کے ڈٹھاتے آکھس ”یا اللہ تھپڑا شکر ہے تیں ہک رات تاں ساکوں مہلت چا ڈتی ہے۔ خیر دا ڈیہ تھیندا اپنے کوئی پئے ہتھ پیر مار گھنوں، اللہ سنیں آتوں اینکوں زندگی ڈے چا، توں آپ وسیلہ بن پو“۔

پڑو جھے ڈینہ وسنائی بریکال متوں پڑانے سینکل کون غریندا آوڑ اسندرا نال بھرا ہویا کالی گئی
 آنکوں کھیسنا نال لڑکدا ودا ہا۔ اے عمر اناج وسائے نئی توں وڈا ہا، شاید اوندیاں ترانے
 پیڑھیاں اینکوں جیویں ہنڈائی کھڑیاں ہون، چا پدا ایویں بھی جیویں بندے اُتے میل دالیپا
 تھیا کھڑا ہووے۔ آون ستی وسا ہنڈا ہی آیا ”ایمان نال میکوں اناج نجر ایلے پتہ لگے میں
 ترہیوے تے لوئی گیا ودا ہم۔ ٹساں نرا نہ تھو اے میڈی مجال گئی ہے“ بکے ساہ اناج آکھس۔
 وسائے کہیں بہوں وڈے جراج آنکوں سو بھے دی پئی دامعائے کیتس شل پئی کالی نیلی تھی پئی
 ہی۔ اُون کھیے اچوں ہک پوترے آنکوں پتلا اُسترا کڈھ کے وٹی تے کلا وٹ لگ پیا، اُستری
 دی دھارا پٹے انگوٹھے تے لاکے ڈھس، چار پنچ آدمی سو بھے کون لگ بنگے اتے اوندے ہتھ پیر
 کڑ پڑ تونے وسے بسم اللہ پڑھ کے جیرھی کاروائی پئی نال کیتی اوند انداز سو بھے دے کھٹے ڈاند
 آنکوں پھڑکن تون تھیندے۔ سو بھے دی پئی اچوں کالا سو ماوہون لگ پیا وسایا پھٹ نیڑ نیڑ
 ستریندار پینا۔ شادو پئی توں ڈوری تاں کھولی چا بھلا وسارا اُونویں دا اُونویں رہیا۔
 ڈو جھی رات ول آئی جس تون جیندے جیاں دے پنڈے پے پگھلدے ہن سو بھے دیاں
 آکھیں خمار اناج لال پوٹی ہن۔ اتی گرمی اناج وی اُونکوں نندردے تھوٹے پے آندے ہن۔

”نندرتاں نوہی آندی سو ہنا شادو چچھا“

”آندی ہے لالا“

”دسمن کوڑاے“

”کیا کراں پہلی رات وی آکھیں اناج کڈھی پیاں، اللہ دانال ہووے ذرا اکھ کوڑی کرن ڈیو“۔

”نہ تھاسمن موت ہے جا بگن زندگی ہے“

”کٹھی ہوئی تاں اُونویں وی نہ چکساں“

”بندہ آپ ہتھاں نال تاں نہ کھھاوے“

اے آکھ کے شادو اُونکوں دیہاں پریاں آلے قسے ٹاون لگ پیا، قصہ سینڈے سینڈے پچھس
 میڈی کالھ دو کو ہوئی؟۔

”نندر ہے گلے آکھا“

”اچھا نس پئی مارن ڈیوینس ایڈی بے ارامی وی چنگی نہیں“ ”شادو جواب ڈتا“

کوئی ادھے گھننے باد شادو چونڈھیاں مار مار اُونکوں ولا چکا بلہمایا۔ ادھی رات دے باد سو بھے تے
 چونڈھیاں اثر کرن چھوڑ ڈتا۔

اتے نندرا اناج بٹ تھی گیا۔ شادو پراسوں دے چھتے کنڈے اُونکوں پڑیندار پینا اتے سو بھا
 اوندیاں ولا ولا منتاں زاریاں کریندار پینا شادو جیرھے اے ڈٹھا جو ہن کنڈے وی خاص اثر
 نہیں پے کریندے تاں اُون مرچاں دی پڑی بو جھے اچوں کڈھی اتے وچوں سُر پچوں پوڑ
 کے ہک سلائی اوندی اکھ پاڈتی سو بھے دھاڑ دھاڑ کیتی۔

مار گھتی اُونے لالا! اکھ اناج مرچاں دی چونڈی چاسٹی۔

”نہیں اُونے جیویں کوڑا سُر ماہتی“

بھا ای لگدی اے میڈیاں آکھیں اناج بھا لگ گئی ہے سر ماہینویں ہوندے۔

”ہا ہا ہا ہا کوڑا سُر ماہینویں ہوندے توں جگ راتا ہیں ناں تہوں پیا خس چنڈے“

”نہیں؟ اچاں اے چنڈا پنے؟“

ہا جیویں اے ڈیکھ نہیں ٹھنڈیاں ٹھار تھی دین۔ اے آکھ کے اُون ڈو جھی اکھ اناج ای سلائی
 دپ ڈتی بس سو بھے تاں راندھا چیرکا باگا گھت گھدا، اُونے مارناں نہیں تاں چنگی چا گھنڈو،
 کہیں چالے نال چا مارو، ذلیل کیوں کریندے وے، میڈی چنگی تے کاتی چا رکھو، سو بھے دا
 اچاں اے رواٹ پڑاٹ جاری ہا جوادھی رات تیں گے ڈاڈھی وی سلام آن سٹا۔

گچا بہہ نہ پیا سٹا باش ملہن مار شادو آکھا بھھن بھوں اندھارے اناج دول موت
 دے سنہڑو آنکوں گھوکن پنے گیا۔ گچے جی بگھ لہگوں تے کر کے ڈوہاں لاڑیاں تے تکھے تکھے
 زور رکھس تاں ابرو ماچھی جیر امتاں توں صلاح مشورہ کیتے آیا بادول دے لاتے گھٹھ گیا۔
 چنگا لکھ اُونگھٹا پیٹھا رینا بھلا اندھارے اناج ایس من دو کہیں توجہ نہ کیتی۔ ڈو جھے واری گچے
 بگھ اگان کر کے ولا جولاڑا مازس تاں ابراجا تر کھپڈن لگ پیا، ایندے جن لہہ پنے

سارے ایندو بیچ ائے گئے دول بند کر ڈتا ابرے دے تے تن کوں اڑے دار دم نہ ملا تا جن کنی پاسہ کر گئے۔ اوند اپنڈا تیج کے کاٹھی تھی گیا لوکاں اوندے ہتھ پیر ملن شروع کر ڈتے ایں وچالے سو بھے ہک پنگی مار گھدی۔

ہلا گجاول کٹ سو بھادو تندر ہے شادو آکھا گئے کلاب نال ننگ ننگ کیتی اتے لاڑ اول دی ڈوری اچوں مٹھکس جیرھا پہلے ننگی کھڑا ہا۔ لاڑے دادول تے لگن ہا جو ابرو ماچھی وٹ چوٹے کھنڈا کے تے آن لگا سر مارن تے آن لگا سر مارن بس نہ تھکن ہس تے نہ ہن لوک ولا ایندو تھے تاں گے آکھا زجن ڈپوس آپے آرام تے تھی وینی۔ دول گھو کدار یہا سو بھے داندر ایا بھجیا تھے آنگوں گھو کدار یہا تے ابرا ماچھی کھڑے تے بہہ کے جن کھیڈا دا رہیا۔ ایوں کوئی ترے راتیں وہا گیاں۔ سو بھے دائنہ سکی چیزھ آنگھوں اتے اکھیں ہاڑ دے ڈپیلے آنگوں رتیاں لال ہن اتے بے آرامی توں چیتا وی بھوندا ہس اوموت دے موٹھھے تے سر رکھ کے جیون دی راہیا تگھیندا ہا۔ ایں جیون دی تاگھ تاں ہس جو استرے نال پنی چروا کے جگ راتے پیا کھیندا ہا تے نال نال اے دی آدھا پیا ہا ”ظالمو میکوں گھر گھن وچو میکوں عزت نال مرن ڈپو میں ناں چدا میکوں رات ڈکھالی ڈھئی اے شادو آکھا گھر چہ کرے سیں؟“

کچھ وی نہ کریاں بس اپنے بالال اچ تاں مرساں کلائیڈا جنگل اچ رہون ٹھیک ہے کہیں پلیت تریت جئیس دا آلا پئے بگنوتوں راندھا عذاب دے پئے ویسن۔

”ہنن تاں ڈاڈھاسکھ تے ہاں۔“

”اینویں میں تھی سنگداسو بھاتوں اتھائیں ٹھیک ہئیں“

”اچھاوت بی بی کوں تے میڈی ڈال کوں اتے میڈے بالال کوں تاں میکوں ملاؤ چا۔“

شادو ولد ڈتا، اچھاو اے چھو رو گھن آوا بندے بال جو ایندا ہڈ کاٹک ونچے۔

نہ بابا نہ تریتیں داتاں تیکوں پئے اوتاں اتھا جنگل اچ چیرکا باگا گھت گھنسن گلے آکھا گھن

آوس گھن آوس، ایندے نال نال اے دکا پاتی راہسی، ابرے ماچھی آکھا۔

کچھ کھن دیر بادو بھے دی اے خواہش وی پوری کیتی گئی اتے اوندے بگنوں کوں

اتھائیں سڈایا گیا بال ڈکھ تے سو بھار ڈون پئے گیا اتے ڈکھار تھی کے آکھس۔ اللہ واسطے میکوں حق بٹھکو چا۔

”قربان تھیواں میڈا گھرو ویرن بھین ونچے تیڈے سو ہنے سر داصدقہ تیکوں کڈا ہیں کچھ نہ تھیوے جتی نال اکھیں بکھیندے ہوئے بھین آکھس۔“

”میں نہ چچا ابی بی زہر میڈے ہاں تیں مچ گئی ہے میں ضرور مر داں۔“

”تیڈے دشمن مرن ڈال آکھس۔“

سو بھاراندھارون پئے گیا اتے ڈال کوں آکھن لگا ڈکھ سا بو ڈپوے پتر کیتے مامے دی دھی گھنیں، میں اوندے نال قول کیتی ودا ہم، اوتاں مر گئے اتے اسان وی پچھوں ونچے میکوں کوڑا نہ کریں، سو کوں زمیناں اچ حق ضرور ڈوڑاے میں اڈکوں ہئی کئی شے ناں ڈتی ویندا زمین اوندے کچھ نہ کھسائے، میڈی ہکا دھی ہے دھیاں نمائیاں ہوندن اتے جائیدا اچ تاں اوندو اڈنویں ای اللہ رسول کو لھہ حق اے۔ منہ نال تاں نہ منکسی بھلا تاں اینکوں محروم نہ کرائے۔ اپنے اڈھے گا نہیں ڈپوے دی گڑی کوں اتے اڈھے متوکوں ڈپوے۔ اے آکھ کے دل بھرا دو لال پوٹ اکھیں بھرنس۔ لالا توں میڈا اوڈا بھرا ہئیں وڈے بھرا پو دی جھا ہوندن تیکوں میڈی ڈال اتے بالال دی پارت ہووے انہاں نال پوریاں کریں۔“

اے درد بھریاں گلھیں سٹ کے شادو دیاں اکھیں اچ وی ہنجواں کھیاں تھی آیاں شادو پئے پاسے منہ کر کے اکھیں نیڑ گھدیاں اتے دل سو بھے کوں تسلی ڈیون پئے گئی اے توں چہ آکھن لگ گئیں بڑ دل نہ بن مردتاں دلیر ہوندن حوصلہ کر حوصلہ شادو بھرا سو توں گلے کیتے گھنیں اینکوں اپنی دھی چا بیٹا ویس بس لالا بس ہن میکوں گھر ہروں بھروں گھن وچو میکوں جنگل اچ نہ مارو اللہ واسطے گھر مرن ڈپو، ایں چٹ رڑے تے میکوں نہ مارو، میکوں خوا خواہ ذلیل نہ کرو۔

ہاتے پیا میڈی قبر دی با بے دی قبر دے لموں کر پئے دے نال بنائے میڈی قبر دی چنگی ریت اچی بنائے کھائیں نوز پانی اچ میڈا کھرا ابا ہر نہ آپوے۔ سو بھے دیاں انہاں گلھیں دے باد گھر آلے ولد اپچھوتے بچائے گئے۔ گزردیاں گھڑیاں گزردیاں گیاں چوتھی رات وی سر

تے آگئی۔ ساری برادری ہٹ گئی تھی۔ سو بھے دیاں جتڑاں چھڑکیتے پڑدے چدھاروں
دھواں دکھایا، ڈاڈھی ابرا، گلا اتے شیرا سُم گئے۔ شادواتے میرو سو بھے دے سراندوں تھی گئے۔
رات دے ہک دے شادووی سم گیا اتے میرو تے شیرانال بہہ گئے، سو بھے کوں کوں مندر دے
جھولے آون پئے گئے گلا اتے شیرا کونوں چونڈھیاں مار۔
”اتے وال پٹ پٹ کے اُپٹی ڈپٹی پوری کریندے رہے گلے الا کیتا“ گجا۔

”گجا چپ رہیا“

”اُول ولد الا مارا وئے“

”گجا، گجا اپرا ہوں“

”اُٹھی بخت سوا تھیوی دول کھڑکا چا چاندر ہے“

”تنگ نہ کر جیویں میکوں مندر آئی ہے تیکوں مندری پئی ہے اُٹھی نتاں جتاں، ہتھاں اچوں ویندے“
”جیویں مار تاں لڈا ہے توں آپ کھڑکا چا میکوں اکھ کوڑی کرن ڈئے“

”نہ ہوویں میکوں ڈا آندے“

”تیں کوئی جھم گھٹی ہے بس ڈٹھی لڈا پیٹھا کھڑکا“

”اُٹھی نہیں تاں میں باجے کوں اٹھیند ان“

”اُٹھا“

”گلے ہکل ماری بابا گجا دول نوہی وگیندا“

”ہوں کے شے“

”گجا دول نہیں وجیندا“

”ہیں نہیں وجیندا! کیوں اُوئے خرناں آ! توں ساڈا اُوگپی ہیں کوئی اللہ واسطے تاں جگہ راتے
نہیں پیٹھا کیندا کنگ ڈیندے ہیں تیکوں کنگ! سونے آنگوں کنگ توں تاں سونے دے منل
ساڈا اُوگپی ہیں۔ اے گلہ کر کے شادو دول اچوں لاڑا اچھک کے گجے دے سر تھی گیا تے آکھس
اُوئے تیکوں ناں وجیندے یا لاڑا پیٹھی گجے۔“

چکے دو جتھ کیتا تے ڈیک سنھلیندے اے آدھا ہو یا اٹھا آیا” مجال اے شادو
ملک مجال اے نو کرتے انکار میں تابعدار ہاں ایویں چھو ہرنال گپ پیا کریندا ہم۔ اے تاں بچ
تے چڑھ پئے گجا سو بھے دے سراندوں آ لے کھٹو دے دے بہہ کے ولادول کھڑکا ون پگ پیا۔
دول نہ مار اللہ دا ناں ای میڈا تاں بھیجا پھدے،، سو بھے آکھا وچا وچا گجا ایندی گلہ نہ سُن
اے چہ بھدے گلے آکھا۔ ہر پاسوں مہربان خوشی تھی کالے اسمان اچ بلکہ تارے ٹنڈا تے
سوتی آنگوں تر دے دے ہن میرا پئی دے دول دے لاڑے اُکھیں دے کہیں ماندری جیویں
مندرے ہون بس اینویں پئے لاڑے آنگوں ریوں ریوں وچدے رہن دول دے وچدے
ہوے وی شہراچ کتیاں دا بھونکاٹ صاف سٹیدا پیا ہاتے اپنے پچھو ویں توں ڈرن آ لے گدڑ
وی سینہ تان کے خوانکدے پئے ہن۔

بھرا و امیڈ پئے تاں سراج پیڑ ہے میں قطرہ آرامی تھینداں تساں اے تو تیں چاچے نال ہا بھو
شیرے اپنے بھرا مودے اتے گلے کو آکھا لفظ تاں چنگا گلاوی جاگا اوڑک اوندی وی پگئی
بیرتے۔ شکے کدو آنگوں لڑکن پئے گئی۔

نم آندی مندر نم آندی دول نہ وچا سر پڑیند سو بھے آکھا پر گجے بس نہ کیتی سو بھا اوندو لڈ کرائیں
لاڑا اچھک کے پرے بھکا بس گجا لاڑا چا ون گیا تاں گلا سچا ک تھی گیا میں سچا ک ہاں تیکوں
ڈیدھایاں ”گجے ولدا ڈتا جو سچا ک مٹی سوا ہیں تیڈے چاچے لاڑا اچھک بھکائے اُوہو چا ون
گیا ہم گجا و لا دول تے شروع تھی گیا اتے گلے کوں ولا لاڑے دی لولی آون پگ گئی۔ کالے
کھپ اندھارے اچ دول موت آنگوں الیندا پیا ہا۔

گجا بس کر خدا دا ناں من چا قطرہ سُن ڈے توں میڈا یار نہیں وت؟۔ نہ جیویں نہ تیڈا بھرا
مر بندے۔ نہ مرسی یار اُوکوں میں جواب ڈیساں اوند میں ذمے وار ہاں نہ نہ اے میں نہ
کر سنگدا۔ ڈیکھ اے ڈو چاندی دے چھ گھن چا اے تیڈے ہون پئے!! دول بند کر چا۔
میں سو بھا پیڈی زندگی ایڈھی وی سستی نہیں آجنا مل بہوں گھٹ لائے۔ اچھا چلو میں آپنی
تیکوں لپاری پھو ارٹن کال ڈیساں نہیں سو بھا میڈا مطلب اے نہیں میں ہی مانی نہ کر سنگدان

میں تینڈے پالاں کوں جھیم نہ کر سگدا توں جیکر میکوں اے دول وی پیساں نال بھر ڈے میں
 دل وی بند نہ کریاں اے گالھ گے بھانویں اپنے دل نال آکھی تے بھانویں شادو تے ڈرتوں
 بہر حال دول بند نہ کتیس گجا میں زہر نال نہ مرساں بھلا تینڈے دول دے پھاوی آنگوں الانال
 ضرور مرساں۔ سو بھے آکھا!۔ سو بھانوں اچ انگلیں ڈے کے سم پیاں دول گھو کداریہا کالی
 رات سو بھے دی چند نال کوڈی دی کت کت آنگوں بھردی رہی اتے اوندی کھوپڑی دی
 کٹوئی اچ اوندی بھجیا لگدو دے آئیاں و آنگوں اُپلدا رہیا تے اوندے چٹن بلی مٹھدی نندریاں
 پنگھاں بھٹھیدے ریہے کوئی ترے وچے دا ویلا ہوسی فجر دے سارے اکھ بھال چھوڑی ہی
 شادو، شیرا، برابر و ماچھی تے گلا سارے نندرا اچ پٹ ہن گے دے وی تھکے شلے ہتھ مٹھے تھیون
 لگ گئے دول تے لاوا ہولے ہولے ٹردی گوہ دے چچھ آنگوں لگداریہا، دول دا اے الاوی
 چھی مہناں دے پلکھے دیہہ آنگوں آدم بھوں آدم بھوں پیا کریندا ہا۔ ہوا غھڈی تھی گئی ہی
 کوٹ عیسیٰ خان دے گئے وی سم گئے ہن۔ اسان تے ہک چھوٹا بھیاں بدلا چنے کفن اچ لاش
 آنگوں تر دا ودا ہا نندرتوں گے دی پگھی وی لڑک گئی اتے اوڑک نندرتوں اوندی اچایت دول تے
 ڈھبہ گیا۔ ہر پاسوں خموشی بوکڑن پے گئی۔ کہیں کہیں ویلھے کہیں پاسوں کوئی نندرا یا تہا بوکڑن پے
 ویندا ہا۔ چار چدھار دی این خموشی اچ سو بھے دے پنڈے اچ وی ازلی ٹھڈیر پوندی گئی
 اوندیاں تھکایاں اکھیں پیلایاں دے بوچھن تان کے ولانہ بھٹھن کتے سم گیاں۔ ڈبھاروں فجر دا
 تارا دھرتی دے پلوں اچوں ایویں گھٹا پیٹھا جیویں نویں گوی دھاں دھوں کے فجر نال چلے
 تے آن پہندی اے۔ ٹھڈی ہیل دھرتی دے سینے چمڈی ودی ہی درختاں تے چڑیاں داپلاکار
 شروع تھی گیا، لائے جو اچیں اتے ستیاں بندیاں دے پچھاویں لے لوت دیہہ لگدے ہن۔
 کالے پچھاویں ہر شے کوں کالا کریندے پے ہن کالے سو بھل دیاں باہیں ہر شے کوں ونگ
 گھدا ہا چار پنچ راتیں دے جگ راتے دے باد سبھے اینویں پے سٹے ہن جیویں دیہاں دا وگھل
 چھی مہینے جاگ کے ستایا ہووے۔

خاکی وردی

اخلاق مزاری

دماں دے پاسے لہندے سو جھلے دے دگ تے کھڑے روہ بھ کوں پھیکڑی بگیت
 ڈتی، تاں روہی اچ شام لہہ پئی۔ رات ہولے ہولے آلس بھن تے مینڈھی دے دل کھولے
 وال کھینڈا تے مونڈھے تے رکھے۔ وحشت منہ کھول تے ڈہریں کنوں ٹہیں ڈو رخ کیتا۔
 سانول تے بھول، وسودی کچھ اچ ساہ بھن تے سم تھے۔ مشینی دیہہ راخس آلی کار پئے تے
 پپہ شہید کریندے رہ گئے اتوں تہردی کالی اندھاری تھی وٹیں دے ذرے جیرھے ہک ڈوجھے
 کوں ظاہری طور تے بھال پاتے وسوں دی سُنجان پئے پے ہن۔ اُنھاں دے پیر اکھڑ گئے
 تے اُوکا نوکان تھیندے گئے کوئی وی آٹھیں تھیں تے نہ کھڑھیا۔ انہیں دے کتیں وچ پروں
 کتھاؤں وین دی آواز آمدی رہ گئی جیہیں کوں سُن تے اُنھاں دا ہاں ماندہ تھی گیا۔ کوئی بھردی
 لئے وچ ہگمدا پیا ہا۔

پیر فریدا کتھ گیاں، تیڈیاں نازک ناز وچٹیاں
 کتھ گیاں پیڈیاں بکریاں گائیں کتھ منجھیں کتھ کنیاں
 تھی دھپ اچ سز دیاں پیاں ہن بھنیاں ٹرتیاں مٹیاں
 اُتلا تل اچاں تیں تستا ساون یاریاں ستیاں

ریت دے ذریں کھڑ دیں ہک پے تے چھیکڑی نگاہ سٹی ٹھڈاٹکارا بھریا تے ہک ریت دے
 ذرے ڈوجھے دے نال اکھڑ دیں پریں تے بھج دیں بھج دیں پچھیا ڈس ہاں دھرتی چایا۔ آپاں
 اے واسکے وات کیوں آئے ہیں؟۔ اسان رل مل تے جیرھی ٹہیں دی شکل اچ جھوک وسائی
 ہا سے اس تے کڑیہہ دا کال کینویں تڑے؟۔ ڈوجھے ریت دے ذرے ہو کدیں سہک دیں
 ولدی ڈتی، سُن میڈی جان۔ جڈاں دا اسان رہنیں دی رگ رگ اچ لہو آلی کاروس آلا خان
 آئے وسوں بے وس تھیا۔ اسان وسدے بے وس تھے ہیں۔ اُونویں وی کہیں سیانے دا
 اکھاں اے چوں پھراں دامیل حیاتی جیون اُنت نکھیرا (اشوال)۔

خواجہ پیر فریدن سبک دے دے دعائیں دے کوٹ، اسٹاڈے چو گوٹھ اُسردے تاں ساڈا سینہ چوڑا
تھی ویندا، اسٹاڈے ٹپیں دی گیڑ اچ وگتیں دے وگ، نانگ وانگوں وٹ کھمدے دگ تے
ٹردے تاں اٹھاں دے کچاویں تے ساوے ویس پانتے بیٹھاں ناز و جٹیاں فریدن سبک
کوں بگدیاں اتے فطرت دے نال اسٹاڈا سٹپ رل مل کرائیں، بہشت دانمونہ پیش کریندا۔
پاڑے وسدے منک دے لوک بگھ مری داشکار تھے۔ خان دی دنت میڑھ کرتے، ہتھیں پیریں
چمدیں روزی دے بہانے، روہی لٹھے، گوڑے اک پانی پیون آلیں کوں ریاست اچ اسٹاڈے
سینے توں مٹھنن آلا ٹھڈا اٹھار، مانجھے کھیر دی دھار وانگوں ماگھی توں وی مٹھا پانی نصیب تھیا تاں
ہوں ڈباڑے کنوں اسٹاڈا پٹا نصیب اسان کنوں رسن لگا۔

اسٹاڈے سینے تے ہاکڑا و ہندا تاں فخر کنوں اسٹاڈا سر پت منارے توں وی اچا لگدا
، ویندے پانی دے سبک دی سبک اچ اسان چنے اچ جنبہ پاتے، موٹھھے نال موٹھھا
رلاتے ستے رہندے ہاسے، اسٹاڈیاں مٹھڑیاں کوئی نہ پٹ سگدا ہا۔ اسان ہند تے سندھ دے
راجے ہاسے، اپنی مائرا نی ہاکڑے دی خورسڈ پندی ہی! آخر ہاکڑے کوں کنیں وینج کھادے
تے ہاکڑے دی خور کوں کنیں دی نظر لگ گئی اے؟ پہلے ریت دے ڈرے ڈو جھے کنوں
مٹھڑیاں وٹ تے پھچدیں پھچیا۔

ڈو جھے ولد اڈتا۔ بس وے میڈا بار۔ اے کب بہوں وڈی سازش تے لمبا قصہ اے۔ جنھیں کوں
اسٹاڈے خان تن داماس کھوائے اٹھائیں ہاکڑے دی خور دی گئی تے بوٹیں نال کھڑے ہاکڑے
کوں وینج تے کھاوون داسودہ بنائے۔ جینویں بنگال دے نواب سراج الدولہ دا گانا بھنواو وچ آلا۔
اوندی فوج دا اپنا جنرل میر جعفر ہاتے میسوردے نواب سلطان حیدر علی دے شیر دل پتر نواب
ٹیپو سلطان دی کنڈا چٹھہر آمارن آلا ہوں دا اپنا فوجی جنرل میر صادق ہا اوندویں ہر دور دے
خانیں تے نوابیں دی جھولی اچ اکھ کھولن آلے پلوڑیں غریبیں دے ہتھ غیرت وچوانوں اچ
موہری کردار ادا کیستے میں تاں آہاں جنرل، جنرل اے ہوندے او ماء دی بچ پتی تے وی دھرتی
چایانی سڈ ویندا، ہتھوں ماء دے سینے کوں بوٹیں نال چتر رکھیندے۔

پر جیویں ہونویں اٹھائیں خانیں تے نوابیں وی تاں کجھ گھٹ نہیں کیتی پہلے ریت دے ڈرے
گالھ کلکندیں الوایا ڈو جھے آکھیا، جیا میڈا جانی! اسٹاڈی بر باد ی اچ ڈھیر ہتھ تاں بنھائیں دا
ہے خان تے نواب بھانویں لے دا ہووے تے بھانویں اُبھے دا ریاست دا ہووے تے
بھانویں دریاؤں پار دا کالے روہیں وانگوں نت ہاں دا کالا ہوندے۔ اے او شطرنج دے
موہرے ہن جیرھے ہر جاہ تے فٹ تھی ویندن!

تیکوں شیت اے وی سُدھ نہ ہووے، جیرھے فریدن سینیں وینج گج تے پیا آہا جوجو اپنی دھرتی
آپ دساتوں، پٹ انگریزی تھانے، ہوں ویلھے چٹے انگریز تاں پٹیاں سنھرن دی سوچ اچ
ہن پر اسٹاڈا خان کہیں دیسی انگریزی جنرل کوں سچی دھرتی دے نال ایں تے وسدیاں جھوکاں
جھوکیں وسدے لوک کنڈورانے گوٹھ پتے ٹو جھے، ڈاہرتے مال سُدھے بھانے اشھام کر پتی
پٹھا ہا۔ اپنے سردار سودا تھیا تاں ریاست دے اُپویں پاسوں ڈپتے دی بودھ وچوں تریہہ
مردیاں چلماں اسٹاڈے ریشم رنگے تن کوں لوط آلی کار وریڑھ چکیاں۔ جھان اسٹاڈی رت نال
اپنی تریہہ وسائی اسٹاڈیاں شرتھیاں پاڑاں کنوں پانی دا چھیکو بی قطرہ وی نہ پد گدھونے۔ چودھار
مشینی دیہیں دی فوج لہہ پئی اے وی شیت فطرت دی نراضگی اے جتھاں جتھاں خاکی مخلوق
لٹھی اے۔ اُون دھرتی دی کلکھ ولا ساوی نہیں تھی۔ میڈی اتماں دا چایا درکھ جے تیں ایں
دھرتی تے خاکی ویس اچ مخلوقاں لہن۔ اُونویں اُونویں اتھاں وسدے سانول تے بھورل
بے وسے تھی تے کہیں ریت دے پڑے دی کنڈورانی کنڈتے ساہ جھنن کرائیں ریت
بھلکیندے راہن پہلے ڈرے ڈھر کدیں پھچیا۔ چھیکو بی ایندا کوئی حل وی ہے؟ ڈو جھے
آکھیا جیا میڈی جان ہر عمل دا کوئی نہ کوئی رد عمل وی ہوندے۔ جڈاں ریت بھلکیندے،
ہنوں پیندے سانول تے بھورل جاگئے تاں اودنمن دے سینے کوں کھوہ کر یسن بوٹیں آلی
مخلوق اکھیں نوٹ تے پھچے!!

کیا تیں نہیں سنیا جو فلسطین دے صحرا اچ ورن آلے فلسطینیں کنوں جڈاں ڈو جھپ دے نال
اٹھاں دی دھرتی، اٹھائیں دے پیریں پٹھوں چھک گھری گئی تاں اپنی مائرا نی دے سردے

بوجھن کوں پلینت ہتھیں کنوں بچاون سانگے اے قوم ہک مُٹھ تھی کراہیں جدید ہتھیاریں والی فوج تے خالی ہتھوں ٹرٹ پئی اے۔ پر آپاں ویڑے تھی تے کن تے بھج دے پئے ہیں؟ پہلے ذرے موبجھا تھی تے پھیا!۔ ڈوجھے آکھیا۔ آپاں کعبے دے اگواڑ کوں چھوڑ تے ڈکھن آئے پاسے اپنے من اچ وسدے مدینے دوویندے پئے ہیں۔ ہجرت اساڈی سنت اے ہجرت دے عمل اچ رُلے رے سینکے ول کٹھے تھی کراہیں ہک وارول یزیدی ٹولے تے اپنی ترہہ سؤ دھے ترٹ پوسوں۔ اسا کوں ہک نہ ہک ڈینہ ڈکھن گھلسی بیڑیاں پور سمیت پچھاں تے ٹھلسن۔ ساون وستی ٹھے ترہہ وسمین تے نہیں دی گیر وچوں ہاکڑہ دی خورگھنڈ کھول کرائیں فریدن سیں دیاں کافیاں گمسی!

مینہ برسات خشی دے ویلھے	چھیڑن چھیڑو چھا نگ سویلے
آپے د بر کیتیم، میلے	جیس بن جی تر پھاندا ہے
ڈکھ ڈو ہاگ دا وقت وہایا	بھاگ سہاگ دا ویلھا آیا
یار فرید انگن پوں پایا	ہا رینگار سہاندا ہے

ڈیکھ اجاں تیں رات نہیں کھٹی

مبشر علی بزدار

مہرا یکسپریس تھل دے ایس سٹاپ تے انت رُکے ہا۔ ریل گڈی چناب دے۔ پوادھی پتین توں دیگر دے نیڑے ٹردی ہی۔ تھل دے کئی سومیل دے پندھ کوں ہک پلانگ کرتے سویل نال پوٹھواردی بھونیں تے ریل ونج نکاوے ہا۔ تھل پوٹھواردے پندھ پوٹھواریں گڈی تے پندھ کریندے ہان۔ ادھی رات دے ہول تیں تھل دے ڈھگ سٹیشن ایندے دیکھ بیٹھ لنگھ ویندے ہن۔ پاندھی سویل دی چاہ نران پنڈی سٹاپ تے ونج کرن ہانڈی گڈی دا جھکیر دی سٹاپ تے سٹیشن ہا۔

جڈاں اوتجے ایس سٹیشن تے بھیر ہوندی ہے! پاندھی بچل گڈی دا ٹکٹ گھنڈیں نت دا خیال ورتایا۔ پاندھی بچل سندھ دریا دی پچا دھی من تے ڈینہ لہا والے پاسے دامانو ہا۔ دمان دی ایس پٹی دے لوک تھل پوٹھواردے پندھ لو مہرا یکسپریس ایس سٹاپ توں آن پکڑن ہا۔ سٹاپ دانان کوٹ ادو ہا۔ ایس شاہر وسیب دی پچا دھی کئی سندھ دریا دے پوادھی پتین نال ونج رلے ہا۔ تھل دمان دے لوکیں دے میل اتے سوکھ لو حکومت اتھاں ہک پیل وی بدھ ڈتا ہی۔ اے شاہر تھل وسیب دی منڈی ہی! اتھاں رڑھ واہی دا کارا تے کارو بار اچھک ہا۔

پاندھی بچل سوچیا جڈاں تھل دمان کوں ملاوٹن آلایل کوئے نہ تاں اوں ویلھے پاندھی ایس لیلے باک پندھ کوں بیڑیاں ٹھیل کچھیندے ہن۔ بیڑیاں پارتے ارواردے جھیرے مکھیندیاں ہن۔ سکھ گردی دے زمانے اچ دمان دا ڈوہڑا گو صوفی شاعر خیر شاہ پندھ کوں پلانگ کرتے تھل وسیب دے واسی درویش تے لکھاری صوفی نور محمد نال طرح آوے ہا۔ اوں ویلھے دے پندھ خیر شاہ دی تپیا ہن اتے وساخ وساخ گو بیکن آئے ڈوہڑے ایند اظہار۔ پھانے خان پورے سردی مستی نال خیر شاہ دے ڈوہڑے پگاندا ہا۔ پاندھی بچل کوں ہک سیٹ تاکی دے نیڑے مل گئی، نماشاں تھیندی پئی ہی ریل گڈی خیر نال تھل دمان دے ایس سٹاپ کوں چھوڑیا۔ بخودیں

پانڈھی پانڈھی پچل دے خیال توں طلی پچھلا سٹیشن پر و بھرا نہ تھیا باجوریل سیٹی مارتے ہک پرانے تے اندھارے سٹیشن تے آن کھڑی، پانڈھی پچل تاکی داپٹ اچا کرتے باہر جھاتی پاتی اے بھکتی تخریک دے ابوان قدیم صوفی دین پناہ سیں دی جنہم بھومی ہئی تاکی دے باہر پانڈھی پچل کوں اوصوفی صاف پیا ڈسدا ہئی جیرھا مغل بادشاہ اکبر کوں تصوف اتے ہونددیاں رمرزاں ڈسیندا ہا۔ بادشاہ اکبر دے ابوان شکایت آئی جو دین پناہ سیں کوں کنواریاں نینگر کھٹ تے پہہ مروڑے ڈیندن تے انہیں دی منت مُراد پوری تھیندی ہے۔ اُون صوفی دی کوئی نفسانی خاش نہیں جاگدی اے کیوں تھی سگدے۔ اکبر بادشاہ اٹے اپلجی دے ہتھا نیوں شرعی مسئلہ بناتے دین پناہ سیں کوں ولد امتگیا۔

آہدن دین پناہ سیں کپاہ دی پوئی تے انگارہ رکھتے اپلجی دے ہتھ ولدی مجھارت ڈواپھی دلی تیں کپاہ تے بھاہ دا نگارہ حیند الا تھارہ گیا تے کپاہ اکانہ سڑی خیالیں دی ایں گنڈھ گنڈھ اچ ریل گڈی لیہ شہر دے ٹیشن تے بریک ماری تاں پانڈھی پچل کوں دھرتی پاروں سانجھ سنگت دی تپسیا دے درشن تھئے۔ پانڈھی پچل اٹے کالج دے زمانے کوں یاد کیتا اُونکوں ”جیوئے سرا سیکسی پورہیت“ دا اہر یاد آیا۔ جیرھی اُون سانجھ دی تپسیا ہئی۔ پانڈھی پچل کوں ”ساڈی لوک سنجان روہ روہی تھل دمان جنیں رکیل آدرش وی یاد آئے۔ تاکی دے باہروں ایں ضلعے دامیلہ چوڈھویں کروڑ ڈسدا پیا ہئی! ایں میلے اچ اوپہلی واری لوک سانجھ دے ابوان سوجھل بر وچل نال آیا ہئی! ہک رات کروڑ دی سانجھ سنگت تھل نال تھیون اکیاں بے انصافیاں یاد ڈوا یاں ہن۔ تھل نال تھیون اکیاں بے انصافیں واقعہ نہ ملکیا باجو کچا ہری دی رات دھم پی ہئی کچا ہری کوں رات دھم پی ہئی۔ وسے کوں وسوں کرن دے آپیو بہا یو سانجھ روہی تھل دمان نال سا نگا دی رکھیا ہئی۔ سوجھل بر وچل وی وکھرا پانڈھی باگنڈ سندھ پنجاب پھر دا ہئی جاہ جاہ سونہہ ہاسی جاہ سنجان سندھی تخریک اتے شاہ لطیف سیں دی سندھڑی اوندی بھاند ہئی۔

پانڈھی پچل تاکی دے باہر وکھرا شاہر دے پچھانویں سوجھلے نال کھید دے ڈیہدا پیا ہئی اسوں مانہہ ہئی، تھل اچ رات کوں ٹھڈیر پے گئی ہئی، تن سریر پیا کریندا ہا، اُوچھٹن دی لوڑ پے گئی،

اُوڑک اُون اجرک نال آپ کوں کجیا۔ ڈبے اچ تر اے پانڈھی کھرا شاہر توں ان ورے ہک جوان ڈو تریمتیں۔ مرد جیرھا کچے سن دا ہا جاہ سیٹ لیسدا ابوں دو تر گیا۔ ڈو نہیں تریمتیں جاہ سیٹ نہ ہونڈن پاروں گاڈی اچ ڈبے دے فرس تے پہہ گیاں ہن۔ ہک سانولی تھلین آکھیں آلی ہئی مندھری تاریں دی اکھ آلی نکازکا پالا بڈیں دے پارویندا ہندا ہا پچل تاکی بند کر ڈتی اپنی اجرک لہاکے انہیں کوں ڈبے ڈتی جو پالا ہے ویڑھ گھو۔ پانڈھی پچل دی جت ڈیکھ کے مندھری تاریں دے آکھیں آلی نینگر الا ہئی۔ کا کا گولڑہ اچاں چوکھا پنڈہ ہے؟۔ پانڈھی سفردی سنگت چان تے اُونکوں آدر ڈے چھوڑیا۔ ”گولڑے خیر نال ویندیاں پے وے“

مندھری ولدا پتا ”منت مُراد ہئی جو ایں سفرتے ودیاں ہن“ کہیں منت مُراد، پانڈھی پچھا تاریں دے آکھیں آلی مندھری ٹر ٹر اوندو ڈٹھا، اوندے نین نمائے پچل توں جی کرویندے قصے کوں ٹوری جلدے ہن۔ سانولی ننان ہاسی اتے اچاں کنواری ہئی۔ اوندی کئی منوتی ہئی نکلے لادی۔ ڈیوئی ہانے پیر دے درتے منوتی ڈے تھل ونج پر نچٹی ہئی مندھری حال قصے کوں ابونہاں ٹوریا جو میڈی ننان دا ورکے سن دا ہے اوندے بال وی جوان ہن پوتریں ڈو تریں آلا ہے۔ میں وی انہیں دے گھر وئے تے آئی ہامی بازو ڈٹا ہاسے تے بازو گدھا ہاسے۔ پرائندی قسمت ڈھیر کوہتری ہے ایندا پو ڈو جھی پریندا پے اتے ایکوں نویں ذال دے وئے تے اوندے مامے کوں ڈیندا پے۔

پانڈھی پچل کوں وسیب اچ تریمت نال صدیاں توں تھیندی بے انصافی سامنے نظر آندی پئی ہئی! کل اے تریمت حیندے جی ستی تھی ویندے ہئی ستی تریمت کیجے اومعاشرتی! جبر با اوز ہر دا پیالہ باجو اُونکوں پیوٹا پوندا ہا تریمت نال اے ڈو ڈھپ ہمیش توں تھیندا آندے۔

پانڈھی پچل کوں اٹے ڈہن داسیک آون لگ پیا اتے چپ جیرھی اوندے تھوڈیں تے جیوڈگئی ہئی ہک چیک بن کے نکھتی جو اے بے انصافی ہے! ایں پنڈہ سنگت اچ ریل گڈی سیٹی ماری تے ولدی دا ولد اڈتا جو اچاں تیں رات نہیں گھٹی۔

نہ پائیم ڈس منزل دا

جاوید آصف کوٹلہ داد

مدھو اپنی عمر دیاں سولھاں بہاراں ڈیکھ چکی ہئی۔ ہن اُدھر دے ہوں حصے وچ چنگی ہئی۔
 جیندے وچ عام طور تے چھوہر ہریں دے انگ انگ اچ جذبات دی مٹھی مٹھی اسپس تھیون
 شروع تھی ویندی اے تے چھوہر ہریں خیالیں دی دنیا وچ کہیں نہ کہیں سادنت شہزادے کوں
 وساتے خوابیں دے حسین محل اُسارن پئے ویندین مدھو کوں حالی تیں کئی سہی سچ دا شہزادہ
 تاں نہ لدا ہا پر اوں اپنے تصور اچ اوندی مورتی ضرور گھر گھدی ہئی جیندی اُوڈینہ رات
 اُٹھدیں بہندیں پوجا کریندی ہئی۔ مدھو، وکرم مینگھوال دی سوٹی شہزادی دھی ہئی۔ اے
 پیرھی ہندوستان دے پچھلے کنوں پہلے دی اتھال آباد ہئی۔ انوی سوستالی اچ جڈاں ہندویں
 تے مسلمانیں ایکوں پھانڈیاں تاں اے پری وار (خاندان) پاکستان دے وڈے وچ آ گیا۔
 جتھاں ہناں دے بے ذات برادری آ لے ہندوستان ڈوڈی لڈن کرن لگے تاں مدھو دے
 ڈاڈے گدھاری رام ہوں بھونٹھا دے چھوڑن کوں انکار کر ڈتا جتھ اُوچایا چناتا کھڈ کڈتے
 جوان تھیا اتے ہن توں ودھ جتھ اوندے ڈاڈے بابے دیاں ارٹھیاں جلا یاں گیاں ہن۔ ایندے
 ارادے کوں ڈیکھ تے مینگھوالیں دے پے ڈوچار چھکے وی اتھوں دے تھی تے رہ گئے۔

اے مینگھوال بیوڈا ڈے کنوں گنڈھیرے (موچی) دا کتب کریندے ہن اہناں
 دی پورے علاقے دے لوکیں نال اولگ ہوندی ہئی جیرھے کنگ تے کپاہ دے موسم اہناں دا
 حق نہ رکھیندے ہن تے اہناں کوں ویلھے سر برات ڈے ڈیندے ہن۔ وقت گزرن ڈے
 نال نال مینگھوالیں دین کجھ نینگریں بکریاں مسلمانیں دین زمینیں تے اٹھویں حصے رکھ
 گھدے تے کجھ ٹھیکے مستاجر تے رڑھ رنگڑی دا دھندا ستر گھدا۔ مدھو دا بھرا ارجن جام
 نبودین زمینیں تے اٹھواں حصہ رکھی تھرا ہا۔ بل پانی دی منزل تاں تیں تاں ارجن تے اوند اپو
 وکرم کریندے ہن پر سوزی؛ چون گنڈھوال کڈھنا ہووے پایا نہیں ا کی چکی جاہ تے چوپالا وٹا
 تھیوے ہا تاں مدھو تے جیجاں ڈونہیں ماء دھیریں جوانیں نال ہتھ بھرائی کرا گھندیاں ہن کئی

ڈہواریں توں جام نبودی کپاہ چھیندی پئی ہئی۔ بڑدی دیغروں جڈاں ساریاں تریمتیں کپاہ
 دیاں بھریاں چاتے بھانجی سانگے جام دے دیرے تے آیاں جام دا وڈا پتر نصر و جیرھا
 بہاد پورا جی بی اے (B.A) پیا کریندا ہا بیوہیل دے کھاڈے توں ٹکیں ناں پانی بیٹھا پیندا ہا۔
 مدھودی جیویں اوں تے دید پئی اتھائیں سینکی تھی گئی۔ نصر و پانی پی تے بیوہیل دے کھاڈے
 توں نکلے تھاتاں اوں اپنے دیرے تے بہوں ساریاں تریمتیں کوں جھم تھیا ڈھا جتھاں اوندنا
 پیو بھانجیاں ڈیون ساگے زلانوئیں میل دامہتر بن تے آیا بیٹھا ہا اوں تریدی تریدی دید پو آ لے
 پاسے بھنوائی تاں اوندی نگاہ بھوندی بھوندی اوں حسین پری پیکر ملوک زادی دے مکھو دے تے
 وچ تھاری جیند ا رنگ کپاہ توں کجھ چوکھا چننا، زلفاں اُترینویں دی رات آلی کار کالیاں بچن
 تے درگھیاں لب سرخ گلاب آنکے رتے آنکھش اتے نیوے نیوے ہن۔ وڈی گلہ اے
 کیندیاں رنگسی اٹھیں نصر و کنوں پہلے اُوکوں اپنی ٹین تے گھدی بیٹھاں ہن اٹھیں چارٹھیاں
 تاں ڈونہیں دے لبھاں توں مسک دی نئی نئی مہک بھنٹن لگی۔ سگدیاں اٹھیں اُو توں اپنی سگ
 بگھ مٹھندیاں ریہاں بے تیں جام نبو، مدھو کوں مخاطب تھی تے نہ آکھیا، مائی تیں بھانجی کا مینی
 گھنٹی تے مدھودی ماء اراک دے دھو سے نال اُوکوں آرتے نہ ولا گھن آئی۔

بھانجی گھنٹ دے بعد ساریاں تریمتیں اپنی اپنی بھانجی گنڈھ بدھ تے کجھ اچ مریندیاں تکھے
 تکھے پیر چنیدیاں گھر روانہ تھی گیاں جتھاں اچاں گھر دے ردھے کپے داکم اہناں دارا بھلیندا
 پیا ہا۔ بھانجی چاتے مدھو اٹھن لگی تاں اُوکوں ایویں لگا جیویں اوندے رنگیں وچ ساہ نہ ریہا
 ہووے۔ بارے بارے قدمیں نال ماء دے پچھوں اگوں تے ڈہدی پچھوں تے ڈہدی چر کے
 گھر وچ ہئی۔ اچ اُو خوش ہئی اُوں نصر و دی شکل اچ اپنے شہزادے کوں لکھ گھدا ہا جیندی اُو
 ہک عرصے توں پوجا کریندی آندی ہئی اُوں شام اُو کوں خوشی کنوں روٹی روہ نہ ڈتی ساری
 رات اُوں مستقبل دی منصوبہ بندی اچ دھا ڈتی۔ سویلے اچاں سمجھ نہ اُبھریا ہا اُو گنڈھیرے تھان
 پہاری کنوں واندی تھی کپاہ تے وچ کجھ کیسے تیار تھی کھڑی۔ دل کوں دل سلام کریندے: جڈاں اُو
 ماء دھیریں کپاہ تے پچیاں تاں نصر و اہناں کنوں پلے اہناں کنوں پہلے اہناں کوں: جی آیاں

کوں، آہدا کھڑا ہا۔ نورو ہک ڈوں پھیری اُون بے نال وی آنگھیا جتھوں مدھو پات جاتی کپاہ کھڑی پنڈی ہی اتھاں بیان تریمتیں ہووٹن پاروں اکھیں اکھیں نال تے اپنے اپنے لبان توں مسکار دے پھل کیرتے ہک ڈوجھے کوں: ست بسم اللہ: نستے، اکھوئے۔ جیرھے پنج ست ڈینہوار کپاہ پنڈی رہی انہاں کوں صرف اتنا جان کاری تھی سگی جو ہک بے دے نال دا پتہ لگ گئے۔ ایں توں زیادہ جیویں شکر آہدھے: انسان دی فطرت دا خاصہ اے اوجیندے نال پیاردی پنگھ ریندے اوندے لس داسکڑینت ہوندے، اپنے فطری جذبے کوں توڑ نہ چُکاسگی اے نہ ای آپت اچ محبت پیاردیاں چلھیں کر سگیے۔ آخر کپاہ دی چوٹی آن مکی تے نورو دی مٹھی دی مک گئی۔ اگلی ڈینہوار نورو، مدھو دسیں سکلیں سودھا بے رُو حابے رُو حابا ہا دل پور روانہ تھی گیا۔ وچن کوں تاں اُو گیا پیا پر مدھو دا کتابی چہرہ ڈیکھن دے بعد اُوکوں کورس دیاں کتاباں اچنی آمشام اچ نہ گھن سکیاں۔ اوندے دل و دماغ تے مدھو دی صورت ایں لیکھی جو اُوکوں اپنے ارد گرد دسیں ساریں شہیں اچ مدھو نظر ن لگی پہلے جیکر اُو مینے سوا مینے دے بعد گھر پھیرا مریندا ہا تاں ہن اٹھویں پنہر دیں گھر آون لگا۔ گھر آتے پچھوں تے ول وچن اوندے چیتے وچ نہ رہندا اوندے گھر آلے زورے ریت اُوکوں پچھوں تے چٹھیندے۔ ڈونہیں پچاریں دی کڈا ہن نہ کڈا نہیں لختے کھن دی ملاقات تھی ویندی نہیں تاں زیادہ تر ہک بے کوں پرے کونوں ڈیکھ تے طلب اچ ودھارا کریندے رہ ویندے ہن انہاں چھوٹیاں چھوٹیاں ملاقاتاں انہاں دے محبت محبوبی آلے سانگے کوں عاشق معشوقی دی بوڑی تے وچ کھڑا ہا۔

ہک ڈینہ نورو اپنے گھر دے اگوں کھڑا مدھو دے گھر دی ڈیڈھی تے دیدنکائی کھڑا ہا۔ اُون ڈٹھا مدھو ہک نیکی چھو ہرنال کپڑیں دی گنڈھڑی چاتے کھالے تے پی ویندی اے۔ اُو اُوکوں کھالے آلے پاسے ویندا ڈنڈا رہیا۔ لختے باد دل اچ گئی گن مچ کریندا خود اُو نہیں روانہ تھی پیا۔ جڈاں انہاں دے نیڑے پنال تاں مدھو کجھ کپڑیں کوں صابن دی پٹت مارتے پانی اچ چٹھلیدی پی ہی۔ نورو کھنگھو رے نال مدھو کوں متوجہ کرن دے باد اُوں دو ڈیکھ تے کھلدا ہو یا اگوں تے لنگھیا گیا مدھو جیرھی نورو کوں ڈیکھن دے باد کپڑے دھوون

بھل بیٹھی ہی اُوکوں دگھے دی تھی تے امیں دے ٹھنڈ تلے اشارے نال سڈیندا ڈٹھا۔ مدھو ایڈے اُوڈے ڈیکھ تے نیکی کوں کپڑے سکنے سٹ آون دا آکھ تے جھجھکی جھجھکی محبوب دے سڈے تے وچ چوٹی۔ تکرال لختہ ڈونہیں بجاری محبت دی دیوی کوں مٹھے بولیں دانڈراندہ ڈے تے راضی کریندے ریہے۔ نیکی چھو ہر لختہ تاں مدھو کوں گولیا جڈاں نہ گول سگی تاں مدھو..... مدھو..... مدھو دے سڈ مارن لگی۔ مدھو دے کسین سڈ دی کو چوٹی تاں نورو کونوں مکھیندی اگلے آڈت وت ملن دی درانی بدھ تے ولدی کپڑے دھوون آن بیٹھی میل ملاپ دے ہن سلسلے دامنڈ ہدھا تاں ختم تھیون اچ نہ آیا ہن اُو ہفتے دے ہفتے ملن لگے انہاں دے پیار دا پودا اپنیاں پاڑاں اتنا جھکیاں کر گیا جو ہن تھڈ بچن کونوں رہیا اُو ہک بے کون چھوڑن ایں پوندے تان نہ چھوڑ سگدے۔ ایندے باوجود جڈاں اُو ہک تھیون دا سچیندے تاں انہاں کوں اپنے اگوں اپنے اپنے مذہب دی کالی کاتی لڑکدی نظر آندی تے اُو کچھو نہیں تھی ویندے۔ ساری گالھ دا انت اتھائیں تھیونٹا ہا کیرھا اپنے مذہب کوں محبت تے قربان کریندے، کیندا مذہب محبت دی چوکھٹ تے گوڈے نکھیندے۔ جذبے سچے ہون تاں کیرھی طاقت محبت دے اگوں آندی اے اخیر مدھو ہارمنی۔ نورو کوں آکھیں میں اپنی محبت سانگے اپنے دھرم کوں چھوڑتے مسلمان تھیون کوں تیار ہاں۔

نورو اُوکوں ڈسایا ساڈی جج تاں تہا ڈے ویزھے آون کوں رہی (باقی رہی گالھ شادی آلی تاں تیکوں بہا و پور چل تے میڈے نال کورٹ میرج کرنی پوسے)۔ شادی دے باد کجھ ڈینہ اسان کہیں کرائے دے مکان اچ گزریسوں ول میں ہو لے ہو لے اپنے والدین کوں راضی کرن دا ترلا مرسیاں اللہ کریسی میڈی گالھ تے تیکوں نونہ من گھنسن۔

جیکر انہاں نہ نیا تاں..... دے پچھن ولی مدھو ضرورت محسوس نہ کیتی اُو نورو دی انڈ تے چوہ تے بغیر سوچے سمجھے اوندے نال نکلن تے راضی تھی گئی۔ پر دو گرام اے بنیا نورو آکھیا: آندے آڈت عشاء دے باد میں کارگھن تے موڑ اچ آکھڑساں توں اُو تھیں تے اسان اپنے خوابیں کوں تعبیر ڈیون روانہ تھی پوسوں۔

پر وگرام بدلتا و بچن دے باد نورو بہاؤ پورونج تے اتھوں دے دوستیں نال مدھو دے متعلق گالھ
 کیتی جھماں وچوں کجھ یاریں اؤنکوں اے جیڈے وڈے قدم اٹھاؤن توں روکیا تے سمجھایا جو
 او اے جیڈا خطرہ مل نہ گھنے اوندے ماء پیکھیں حیلے وی مدھو کوں اپنی نونہ نہ منین، جھماں
 دی صلاح نورو کوں برسوں چنگی نہ لگی کجھ اوندے ملا قسم دے دوستیں اوندی کنڈ تھیتی تے ہیں
 نیک کم اچ جیٹ کرن دما مشورہ ڈتا۔ انہاں وچوں ہک جذباتی قسم دے مذہبی تاں اے آکھ ڈتا
 جو شہر اچ ساڈا اکہ مکان خالی کھرے اوجھنے ڈینہ چاہن اوندے وچ رہ سگدن جیند اگئی
 کرایہ نہ ہوی ایندے علاوہ اسان کنوں جتنا کجھ تھی سگسی تہا ڈی امداد کیتی رکھوں۔ نورو اپنے
 حماقتی جھنیں داسو ہٹا مشورہ سُن تے اگلے ہفتے جڈاں گھر گیا تاں ولدڑ مدھو کوں اپنا ہم سفر
 بنا تے آیا۔ بہاؤ پور آتے انہاں عدالت دے ذریعے نکاح پڑھوایا جیندے باد اؤڈال مرد
 دے گانڈھے وچ گنڈھج تے دوست دے مکان اچ رہن لگے۔ بھانویں جو ہن مدھو
 سا نکلے پچھوں تے دل و بچن دے سارے رستے بند تھی گئے و لاوی کہیں پچھتاوے حالی تیں
 اؤنکوں چونڈی نہ پاتی جذباتی رشتیں دی بھانویں جو اتنا زیادہ عمر نہ ہووے و لاوی وقتی طور تے
 خونی رشتیں کوں مات ڈیون جو گے ہوندن پئے۔ مدھو تے نورو دی جذباتی محبت انہاں کوں
 پچھوں دے ہر چنتے توں بے چنت کر چھوڑیا انہاں کوں محبت دے رشتے دے علاوہ سارے
 رشتے بے وقعت لگن لگے۔

مدھو دا غائب تھیون ہا ساری وتی وچ اوندے نکل و بچن دی ہل ہل بچ گئی ارجن
 تے وکرم ڈونہیں پو پتر پریشان ہوں۔ مدھو آخر کیڈے گئی ہو سے دھیریں دے لچھن میریں
 کنوں گھجے کا کینی ہوندے۔ مدھو دی ماء داسارا شک نورو تے پک اچ بدل گیا۔ اؤں پتر کوں
 ڈسایا ”میکوں پکا پک اے جو مدھو جام دے پتر نورو نال نکل گئی اے سارے مینگھو ال مدھو
 دے ناں نال نورو داناں سُن تے تک کن کوں ہتھ لاتے رام رام کریندے اپنے گھریں دو
 روانے تھی گئے۔ ویندیں ویندیں اے وی آکھ گئے جو اؤں کینی ساڈے دھرم کوں بھر شت
 کیے اؤنکوں تسان جیکر ہن گھراج لت رکھن ڈتی تاں ساڈی ذات برادری کوں خارج ہوسو،

گالھ سُن تے ارجن تے اوندے پیو دے تینے تڑے گئے انہاں داساہ ننا تے آوے نہ تلے اؤ پتر
 تاں اؤ کھنیں سو کھنیں ہاں پکا کرتے مدھو دی جدائی کوں سزاہ بیٹھے پر جیجاں دھی دی جدائی اچ ہمیش
 نجر دی رہ گئی۔ (جام نبوکوں پتر دی اے جیڈی وڈی بے حیائی دا پتہ لگاناں اؤں ویلھے نیوئیں آھیں
 ناں پتر دے پچھوں بہاؤ پور روانہ تھی گیا۔ ڈو چار ڈینہ تاں اؤ نورو دا گھر نہ لہر بسکیا آخر ہک ڈینہ نورو
 دے یاریں توں چھدا چھدا اوندے نکالے تے و بچن پچیا۔

جام نبور وائی قسم مذہبی جناں ہا او مدھوں کوں نونہ منٹ تے راضی تھی ویندا جیکر اؤنکوں
 بھرا دی نرا نگی دا بھونہ ہوندا جیند ی دھی چھوٹے لا توں نورو دی منگی دی ہی اتے جیندے وٹے
 اؤں نورو دی بھین کلشوم اپنے پتر راول نال پرنائی پیٹھا ہا اؤ کڈاں چا ہندا ہا جو اوند ا بھتر بچا اوندی
 دھی کوں ٹھکراتے ڈیڈھیں (مینگھو ایس) دی چھوہر نال دُعا نکاح کرے۔ اؤں جام نبوکوں اے
 تری پنا چھوڑی ہی جو اوندے پتر کوں مدھو کوں ٹھکا ڈے تے مدیحہ نال شادی کرنی پوسی، نہیں تاں
 جتھاں میڈی دھی گھر ہسی انہاں کوں وی اپنی دھی گھر پلہاؤنی پوسی۔ جام نبو پتر کوں وڈا سمجھایا
 وڈکے داب ڈٹونس، پیار نال آکھیں جو اؤ مدھو کوں چھوڑ ڈیوے پر اوند اگئی حربہ کامیاب نہ تھیا
 جڈاں نورو دی نانہہ کہیں حیلے ہا وچ تبدیل نہ تھی تاں اؤ پھٹکا تر کا منہ لڑکیندا گھر ول آیا۔ نورو
 کنوں نانہہ سُن آون دے باد جام نبو اپنے بھرا کوں آکھیا چھوہر جوان امان اے اؤنکوں گٹ مار
 تے تاں نئے سمجھاسگدے، غلطی کر کھرے، بھتر بچی مدیحہ کوں میں اپنے پتر شکور کیتے گھنن کوں
 تیار آں۔ نورو، مدھو نال مکا لا ودا ملے، بسم اللہ پڑھ اسان بھرا برادری سنڈتے بی ڈنہ ہوار مدیحہ
 تے شکور دی شادی دیاں گنڈھیں جا بدھیندوں۔ جام بٹکن بھرا دی اے گالھ سُن تے پانی پتیک
 تھی گیا کا وڑ کنوں جھگ ویندیں آکھن لگا رشتے کئی بھید بکری داسودا ہوندن ہک نال نہ تاں
 بے نال بے نال نہ تاں بے نال خدا کنوں ڈر توں تاں کئی تھتھوں
 چکا و دیں میڈی دھی تیکوں نورو کیتے گھنٹی پوسی تے ضرور گھنٹی پوسی تاں اپنی لاڈلی کوں گھر
 و بچن پلہا میکوں ای مدیحہ کیے کئی و ر لہو پوسے پر و لا اے بھرا بھری ختم ہوی نہ میں تہیڈے
 درتے لنگھ آساں نہ توں منہ چاتے آویں پیا۔

جام بھلکن تاں اپنی کا ڈر مریدا اٹھیا گیا پر جام نبوکوں وقت پے گیا اول کنوں بھرا
دی تڑی نہ جو آئی مھیکوی حجت تمام کرن سا نکلے ذال سودھا ڈوجھی واری پتر دا کوئند اونج
کھڑ کاٹس۔ نصرودی ماء پتر دے پیریں تے بوچھن سنیا، رنی رژی، اوندے پیونتال کیتیاں
ساری حال حقیقت پتر دے اوگوں کھول رکھونے نصر واپٹی ضد تے اڑیا رینا والدین دے
اگوں اپنی مجبوری ظاہر کئیس مدھومیڈے سا نکلے اپنا دھرم، ماء پیواتے خویش قبیلہ چھوڑے،
جیکر ہن میں وی اوندی بات نہ پچھاں تاں میکوں چنگا جوان کون آکھی..... اؤکوں بیا کون
قبول کرسی..... اؤتاں کتھاؤں دی نہ رہی۔ نصر واپٹی گلہ مکالی تاں اوندی پیا کھن لگا اوجھ پیڈی
بھینٹوں نہیں وسندے..... پیڈا چاچا جوئیں منیدا..... ڈس..... میں ہن کن تے مراں
..... میکوں تاں کئی دگ لا..... لبا..... ایکوں چنگا کم آکھو بھادیں ماڑا جیرھا کھ تھوہا تھی گئے
میں ہن کچھ ٹھھی کر سگدا نصر وولد اڈتا۔ میں تیکوں اٹھ ڈیندی مہلت ڈینداں فیصلہ ہن پیڈے ہتھ
ہے ساکوں پٹدیں..... مدھوکوں..... سوچ گھن..... ساڈا تھیویں تاں مدھوکوں چھٹا پکڑا تے گھر
آونجیں، مدھو دتھیویں تاں ساڈے جیندیں اپنا مکروہ منہ چاتے ساڈی حویلی نہ بیا نہیں۔
میں ساری زمین جائیداد شکور دے نال کراڈیاں تے پیڈا عاق نامہ نہیں تائیں جج ویسے، نصر و
دے پیو جڈاں سدھیں انگلیں گھبونکلدا نہ ڈٹھا تاں کوڑج تے اپنا مھیکوی فیصلہ پتر کوں سننا
ڈٹس۔ اتنا کچھ آدے پھو کیے تاٹھے اوندے پیو ماء ڈوجھی پھیری منہ دی کھاتے گھول گئے۔
مدھو اے ساریاں گالھیں ڈوجھے کمرے اچ پیٹھی سندی رہ گئی انہاں دے دل وچن دے
باد آتے آٹھے پے دے پیریں تے ڈھہہ پئی تے ججریاں کرن لگی نصر واپٹے سچے رب
دا واسطہ ہی میکوں چھوڑ نہ ڈیویں ہن میکوں ہک پیڈا آسر ہے میکوں بے آسر نہ کریں۔ نصر و
اؤکوں کھاڈی کنوں پکڑتے اوندانہ اتوں تے کیتا پیار نال آکھیں ”گلھسی تھی گئیں میں اپنی
جان کوں چھوڑ سگداں..... اٹھی ہنجوں اگھ منہ دھوتے تیاری کر آ..... کتوں ڈینہ ہک جاہ تے
بند تھی پئیں میں تیکوں شہر دی سیر کرا آواں، اڈہنجوں اگھیندی اٹھی منہ ہتھ دھوٹس۔ گلابی رنگ
دی ساڑھی پاتیا تھی جڈاں شوکیس دے وڈے شیشے وچ اپنا سراپا ڈٹھس تاں یقین تھی گیوس جو

نصر و میکوں نہیں چھوڑ سگدا۔ اول رات اوجرک تائیں شہر پھر دے وہ گئے رات دی روٹی وی
شہر دے ہک اول درجے دے ہوٹل تے کھدوئے۔ چرکے رات کوں تھک ترن تے ویلے
تاں مدھوکوں اگلا آمدے ودے ہن ہسترتے چیل دگھیرن سیتی نندردی دیوی اؤکوں اپنی
امان اچ گھن گھدا۔ لیکن نصر وکوں نندرنہ آسگی اوجرک تئیں پیو دے فیصلے تے غور کریندا رہیا
۔ نصر وچھیں لوک رکھی سکھی کھاتے صبر شکر کرن والیں وچوں نہیں ہوندے۔ کہیں نال محبت
دی کرن تاں اوندے نال نال اپنے عیش آرام، عزت شہرت، ناں نموز کوں کنڈ پچھوں نہیں
سٹ سگدا۔ ساریاں آسا نشان داء تے لاتے محبت پاوٹ انہاں دے وس داروگ نہیں
ہوندانصر و اتنا ڈینہ مدھو نال رہ تے بگھ ترہہ نبھائی تاں اوندیاں آکھیں پیچ بگیاں اؤں تاں
سوچیا مدھو بارے والدین کوں منا گھنساں تے ولا اؤنویں ٹھاٹھ باٹھ نال زندگی گزریاں۔
ہن تاں معاملہ پی ترانویں تھی گیا ہا اوندی پیا اؤکوں جائیداد کنوں بے دخل کرن دی دھمکی ڈے گیا
ہا جیندے نال اواپٹے لاشعور اچ مدھوکوں زیادہ محبت کریندا ہا اؤکوں اپنے فیصلے تے پچھتاوا
تھیوٹ لگا چار پیچ راتیں اؤکوں خواب اچ پیو دے اے لوظ سٹیندے ریہے میں تیکوں جائیداد
کنوں عاق کرڈیاں..... میں اپنی ساری زمین شکور دے نال کرڈیاں اُدھر کے
نال اوندی جاگ تھی ویندی ہی۔

نصر واپٹی اندردی کیفیت حالی مدھو تے ظاہر تھیوٹ نہ ڈتی ہی۔ اندری اندر خود کوں لعن طعن
کریندارہ ویندا ہا۔ اؤکوں ٹیٹھے واقول سچا گھن پئے ویندا ہا جلیھے کئی چٹا کہیں تریمت تے عاشق
تھی ونجے اؤکوں شادی دا فیصلہ کرن دی اجازت نہیں ڈیونی چاہدی کیوں جو جیوٹ دی حالت
اچ گئی بندہ اٹھے مستقبل دا ٹھیک فیصلہ نہیں کر سگدا تے اوسوچیندا ہا اسان تاں کہیں کنوں
اجازت دی لوڑہا ای محسوس نہیں کیتی کہیں کیوں پچھوں ہا تاں گئی ساکوں ای روکے ہا، اسان
تاں موہن داس کرم چند دے ہم خیال تھے پریم کوں زندگی دی ودھیا قدر چاتی ودے ہا سے۔
ساکوں اے خیال کڈاں آیا اور بھی نم ہیں زمانے میں محبت کے سوا، راحتیں اور بھی ہیں وصل کی
راحت مدھو، نصر و دے ذہن دی لابی چاڑھی کوں تھولا بہوں سمجھن پئے گئی ہی اؤہیں ڈرتوں

وکی وہی رہندی ہی اوند اپنے اُونکوں چھوڑ نہ ڈیوے اُوئے کوں تسلیاں ڈیندی ہی کے لوک
 تاں زمیندار کا مینی غریب روٹی کھمدتے امیروی روٹی..... توں دل چھوٹا نہ کر میں کھیں اُونکوں
 تے خدیاں بدھن چاندی آں، توں پڑھیا لکھیا ہیئیں کئی چھوٹی موٹی نوکری کر گھنیں ساڈا چنگا
 گزارہ چلے پیا مدھودی تسلی نرو دے ہاں تے نہ پوندی اُونکوں اپنے بنگلے، کوٹھیاں، دیرے
 دماے یاد اُون لگدے جھال دے پسانویں اُو اپنے دوستیں داوڈ کا بیارہ ویندا ہا۔ دولت توں
 محرومی دے احساس اُونکوں ذہنی مریض بنا ڈتاتے اُو مدھو کنوں پٹیا پٹیا رہن لگا۔
 ہک ڈینہ سویلے مدھو اٹھی تاں نرو دا بستر اوندے ساتھ توں خالی کلبا بھال بھال کریندا پیا ہا
 پہلے تاں اُو کجھی رفع حاجت کیتے اٹھی گیا ہوے جیلھے اُوں نرو دے کپڑیں والا پیچی کیس اپنی
 جاہ توں اُو ڈھرتھیا ڈٹھا تاں اُونکوں ہتھوں پیروں چھوڑ گئی اُونکوں اٹھے لٹیچ وچن ڈا پک تھی گیا۔
 جے جیڈی اوندی دھاڑ نکل سگدی ہی اوندی دھاڑ نکل گئی۔ اُتاں اُونکوں یقین ہامیڈے گھر
 آ لے مسلمان تھیو ڈے دے باد میکوں گل نہ لیسن۔ مدھو کلے سر روو ڈے دے راج کیتے جتھ نہ کئی
 اوندے نال رواو ڈ والا ہانچپ ڈواو ڈ والا۔

مدھو جیس ویلھے رو رو تے ہٹی گھر دا دروازہ پھریندی کہیں اُن ڈھٹی منزل دو
 منزل دا ڈس پاو ڈ ٹر پی کجھ ڈینہ باد نہرو چوں پولیس کوں ہک لاش ملی جیندی شناخت
 واسطے شہر اعلان کیتے گئے جیندی کوئسٹ تے مدھو دا بھرا رجن وی اُتھاں لنگھ گیا تے مدھو
 دی سنجائ تھی وچن ڈے باد اُوں بد قسمت دی لوتھ کوں وتی چو آیا۔ ساری وتی کٹھی تھی گئی
 ہر جٹا مدھو دی موت تے ہک پڑویاں روند نرو کوں اوندی موت دا دوشی ٹھہراتے
 اُونکوں لعنت ملا مت کھڑا کریندا ہا۔
 ہن مسلمان تے ڈیڈھ (مینگھوال) جھال جیندی مدھو کوں قبول نہ کیا ہا۔ اوندے مران دے
 باد ہیں کالجھ تے پھڈاپنی کھڑے ہوں کجھ اوند ا جنازہ پڑھ تے دن کرن چندے ہوں تاں
 کجھ اوندی ارتھی کوں شمشان گھاٹ نے تے اوندی آتما کوں شانتی بچاو ڈ۔

اسیدائیس شاہ جیلانی

محمد آباد۔ تحصیل صادق آباد

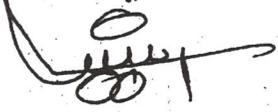
قبلہ عالم پیران پیر حضرت قبلہ خواجہ غلام اویس اویسی ضللاہ شریف
 نیاز احمد خان سنیس گپانگ دے ہالیں دی شادی تے قبلہ سنیس دی زیارت دی تھی تے گنہ گنہ
 دا دا دی لگ گیا۔ میڈے بھابھ جگے ہن جو ایویں تھیا۔ پیر ایما حضوری کجھ مہانگی
 ناں پئے گی۔ میں اصلوں ڈاڑھی نیاز تے زونوٹ مال عرض گزاریم جو قبلہ کا ندھ
 تے ناں اوج ہونے والا سال دے سال یک پھیرا مریدیں دا یک سر شوں دی
 لیتندو؟ کیوں جو میں ڈیکھدوں پیر ایما ہا دے بھانویں مخدوم سجاد حسین
 قریشی توٹی مخدوم امین نسیم دا پیو مخدوم طالب المولائی کیوں پیر زنگلے
 ہن۔ مخدوم سجاد سنیس تاں جو پھرہ میں تے چھتر تلوں دی ٹیکے پئے بھٹا
 میں آپ ایویں جاڈلاں جو ڈاڈے دے مریدیں کیوں سال وچ یک
 سیراٹوں پھیرا فریجے، کیوں جو ایویں پیار دے کاندھے سندرک دے
 جوڑ و دھیکے و دھندلے تے تکرے تھیندن، ایمائی کالجھ میں سنیس کنوں
 پچھتی ہم جو سنیس دا ورتاوا مریدیں مال کیوں ہے، ہم ناں تم نساں چک
 تے فرمایا نساں پندو اسماں تاں کینے پندے، میں تاں جے نال کھاوٹی
 ہئی کیوں جو پیر تے فقیر اکم ای پٹن ہے، اسماں تاں مریدیں چڑھو ڈ
 تاں اے آکھ تے چڑھو ڈ جو مرید پٹن ویندے پیو، مرید وی تاں
 دعائیں پٹن تے دعائیں جھٹن امدن، نساں جتھ محل اسماڈے پٹن تے
 زور رکھیا تے ہروں بھروں موٹھ مارخ آلیں کوں وی سلھا ڈیو دے تاں میں
 عرض گزاری قبلہ کالجھ تاں ساگی اے، نساں کیا کریندو پھل گھندو نذرانہ
 اکھیندو، کالجھ مکدی پٹن تے ہے، کیوں اسماں گریب دے ہال اُوں ایں

واروں تلساں گڑول کدھ ماریا جو نوں تے نو آ لے پنڈ و میں تاں کوئی نکر
 سبھ وچے تاں وینداں: ویندے تاں ہوناں امیر آدمی او اوں
 واروں اوں پینن کوں نذرانے آکھو: پنے تاں او ہوی ساچا اسان آلا
 پینن: این جالہ تے اٹلے قیش وچ آنوں دی کھی لوڑ ہی۔ آپاں کرہ
 و لیکھ اوں جو نذرانے گھنوں ہمالاں اگڑ پیندوں تے پنڈوں: آپاں تاں
 ماڑی پھوکے جو گے دی کوئھے: آپنی پٹ پلوت تاں تاں کوئی دی جنگ
 دی نہیں بچھ سگھئی تاں دعا مال کتھ کوں ساہ پئے سنگھ: تساڑی جالہ
 تاں میں تاں کرے ساں امیر آدمی او: لوب دی جا اے قبلہ عالی او:
 میڈا تاں اے حال اے غالب دہلوی مرخت دی جالہ وانگوں آپنی
 پیری دے زور تے کتھ دا کچا وی نیم پٹ سنگھ اے پھاڑا دے پئے ساں:
 تلساں آپنے پک خلیفہ کوں سبھ تے پیریں دا حال وی سنوایا پیر اوں کوں
 ڈا ناں آیا با: میں کنوں سنو: مریر آکھیا: ہیش تاں برسی بکری دا
 لیل (لا) پیر میں لگ پیر دے بھنڈاں تے چڑھ کن تے بسم اللہ
 اللہ اکبر: پیریں تے ٹھیل مشکوے حافظ پیر بخش خان ڈہر (چندو خان
 دی ماڑی) کوں ڈاڑھ ڈا اٹھ دے ہن تے یاد میں: پک پیرے مقدم
 شمس الدین سیش دے قدمیں لگ تے جو و لیکھ اے اچ شریف کنوں گھن
 تے چندو خان دی ماڑی توئی خان ناں آکھیا: جیکر مشکو لا آپنے خلیفہ دے
 و اتوں پیریں دی گھنکی جنوا توں کتھ سنو الووے تاں پیر پینا ہور دے
 توئی نذرانیں آلا ہوندے تاں پیر ان: اے بی جالہ اسان پندرین پیریں
 دانگ جھٹ اچ لپہ پتھ دے: تلساں مال تاں میڈی کیوں جیٹھ پیر

ڈاڑے دی مجال اے: تلساں عالی مقام او: اسان میں پیر مسکھ پیر
 پیر او اللہ سیش کیا آکھئے جو میں دی رسول تے اوندی آل تے اولاد
 تے درود پھیندا پھٹاں فرشتے دی پھیندے بیٹن تلساں وی پھو:
 میں آل رسول! آں تلساں اُمتی تھی تے خواجہ اصغر سیش کور پیر ناں رورہ
 الیندے پھٹے ہاوے: او ہوناں تلساڑی گچی وچ پئے وے: آکھ
 کوئی کتھ کوں پالاجیں مندے کہھیندے تاں او ہو پھرتے اوندی گچی وچ
 آن پتھ دے: اتر اچ میں لٹکے ساں تاں اللہ سیش تلساں کوں لٹکے دے:
 ڈاڑے قیامت دے تلساں خیر مال پشموتے لوک تلساڑے کیتے وچ
 اتارے سٹے سین اے میڈا ایمان اے:
 میں گریب تے گریب دا بال آں: اچے مرخت پیر مبارک شاہ
 پیری سٹ گھتی ہی فقیر ماتے پنڈا با: لوکس ٹروند کے ڈتے تاں ادا
 فقیری وی چھوڑ ڈتی نہیں: مزوری کر ہڈ مار تے: تے کوچھ پیڑ ڈاڑے
 دی ماری کھدا ہا: اسان وی کھدے بیٹوں: اسان پینن آ لے پیر اوں
 پہل تے نذرانے آ لے کوئھے دے: کل مرید اساڑی بیادری اے ڈکھ
 شکھ وچ پکروں تاں پکروں اسان او پے اساڑی شدہ سما لہدن: اسان
 وی جنواں انھیں کوں موٹھ ڈکھانوں ڈیوں کتھ لکھوں پک تندیر لکھیل
 ہونڈی اے: اچ اتھاں فرزین اتھاں: تلساں جیڑا کتھ لوکس کوں
 ڈکھلو پیندے پے ہاوے ایسے سمورے پھند اسان وی کریندوں: پیر کیا
 اے جو اسان فخر تے ناز مال آکھدوں جو اسان اللہ دے تے پنڈوں: تے
 پے وی سچھو کتھ اللہ دا: قرآن کئی جا پس تے آکھ دے اٹے تے جو کتھ پے
 میڈا پئے: مالک میں آل وارث بنے داں جیڑا بٹلہ دے رہنڈین: اسان

آپاں اُتوں کو نھے سے لٹھے، آپاں پکے ذرے منگے اُوں، نوٹھے ملے
 نیندے تاں سدھاں ڈاہ ڈاہ خلیفے تے کلکتیاں نال گھن تے ترو
 گھو پھرو کون جھلیندے :
 کچھ کچھ پک جالہ ہاں کوں بلدی ہے جو تساں کوں یکدم ہر چاں
 کیوں بگ گیاں : ایں داروں جو میں بوٹن تھت حضرت خواجہ صالح
 محمد سیٹھ اولیسی علیہ الرحمۃ دا ہاں گھن پیچم، میں تاں خوش تھی تے
 پیچم جو صالح محمد سیٹھ دیاں چھتیاں کتلیاں کرے تھن تے کہہ پڑن جھین،
 ڈوں چار چھتیاں رانا محمود الحسن سیٹھ دے زور رکھن تے میں وی پھو ائی
 بیجاں : میکوں سدھ ناں ہئی جو قبلہ عالم خیر نال بی دھر دے او، جیڑ
 صالح محمد سیٹھ جے فقیر کنوں فار کھین، میکوں یاد آندے جو رانا
 محمود الحسن کوں تساں تک گیس کر ڈھائی ہئی جو صالح محمد سیٹھ آلا
 پانے تے بیسیں، ناں تیدی شادی کھو تساں ناں تاں بچ کھو تھی
 ایہو سیدہ ہوں محل آوتے ہے تاں میں صالح محمد سیٹھ دا ناں ای
 ناں چا توار ہے پچھے سٹھ دیاں وی ہے گیاں : ہم تاں میں وی ڈر ڈھا
 ۱۹۱۷ء لہاری، پیر میل ہاشادی دا زہر دا گھٹ بھر گیم تے شارا
 وی ڈلیوں ہے نوک جو "سیٹھ" کوں گھنا چھتا ناں کر ڈاڑھ
 گھٹی تساں، تان کھیا ناں چڑا ناں بکھا، اوش وی میں پیریں
 تیریں دے قد پیر دی خاک آں، تساں تاں خیر نال پیر وی ہے
 وے امیر دے تساں رانا محمود الحسن تے وی فار کھا دھی ہا وے جو
 ہن اے آپ پیر اے، پیر ہر امتی بن سگدے تساں امتی او

امتی - سید سید ہونڈے :
 "معاصرین مبارک" وچ گھنے حال اساڈے تل دن :
 پڑھ ڈیکھو، پیاخیر

نیازوند

 ۱۹/ اپریل ۱۹۰۷ء
 گھنڈ کھیر پی

اے جھٹی سیدائیں شاہ جیلانی سیٹھ دے تصورے
 تے اجازت نال چھاپی گئی اے
 (ادارہ)

اقبال سوکڑی

اساں کہیں کھوڑتے وکدے پرتھے ماس وانگوں ہیں
یتاں مرڑیے ہوئے کاغذتے لکھی درخاس وانگوں ہیں

اساں گزریے ہوئے سالیں دے کیلنڈر ہیں نہ پڑھ ساکوں
یتاں اُجڑے منڈوئے دے پُرانے پاس وانگوں ہیں

اساں ہیں محض سمسڑے، اساں مونجھے، اساں ڈمڑے
نہ ساڈے کول آ سانول اساں وسواس وانگوں ہیں

توں ساڈی آس تے کیوں بند بندوڑے کھیڈ دا بیٹھیں
اساں تاں ریت توں نکھتی ہوئی ان پھرواس وانگوں ہیں

تیڈیں جھوکیں دیاں بورے توں جھرہاں پیریں وسر دیاں نیں
چیویں نمراس ہاسے پے اونویں نمراس وانگوں ہیں

اساں بچکر ہیں روندے بال کول کھل کے رہاون لو
نہ ساڈے نال کاوڑ کر اساں وسواس وانگوں ہیں

شاعری

اقبال سوکڑی

ڈکھیں دردیں دیاں کئی ٹولیاں ڈتیاں کر
میکوں سانول دعائیں تھولیاں ڈتیاں کر

میڈی دھرتی میں نندرایاوداں ہاں
میڈی امڑی میکوں لولیاں ڈتیاں کر

میڈے سرتے پختی سچ دی تاں ہے پی
خیالیں دیاں حسین چولیاں ڈتیاں کر

جڈاں بیڑی تے نکلوں سیر کیتے
وڈیاں لہراں وڈیاں چھولیاں ڈتیاں کر

پکھیں کوں مار کے قاتل سپڈ یسین
پکھیں کوں پیار دیاں بولیاں ڈتیاں کر

اساں جیٹھ اچ ولا چالیں تے ہوسوں
ہتھیں ساڈے ولا ڈولیاں ڈتیاں کر

اساں غستان دے پرلے سرے دی چیک ہیں سانول
جیکر سُنزسین تاں ڈر ویسین اساں ارداس وانگوں ہیں

اساں تونے داتل ہیں یا غزل ہیں ان سُنزیندی جہی
یتاں گوگی نیانی دی ایانی آس وانگوں ہیں

اساں ترٹے اساڈے بعد ست اسماں ٹرٹ پوسن
بظاہر تاں اساں کجھ نہیں فقط نحس دا وانگوں ہیں

اقبال سوکڑی

قدم قدم تیں بھارتاں ہن
اے تو فنگی دیاں شرارتاں ہن

اسا ڈادل ہے مریض وانگوں
جناب ہوریں کوں پارتاں ہن

بھلا کے اونگوں آرام وچ ہیں
سکون تاں ہن قراتاں ہن

زمین بھینگی کوں کیا نظر سن
ہوادے وچ چوی عمارتاں سن

اساں فقیریں دے لیکھ شاید
کڈاہیں کڈاہیں دیاں زیارتاں ہن

میڈے صحیفے اکھیں تے رکھو
وڈیاں مقدس عبارتاں ہیں

عزیز شاہد

وران اکھ اچ جگارے نچدن پلک پلک انتظار چُپ اے
ہتھیں دی ہئی سونہہ سخاں گل تیں ڈوبائیں دا گونگا پیار چُپ اے

خزائیں سر وچ سوائیں پا کے بہار کوں ان مکان ڈیندن
عجیب رسم اے خزاں اجڑدی پئی اے موسم بہار چُپ اے

پتہ نہیں کینجھی ہوا دا زور اے تے اتنا شور اے جو کن پڑیندن
جے گھر دے باہر ونکل کے ڈیکھاں اندھارا گھپ اے چدھار چُپ اے

اساں تاں گنگ دام گونگے باتے اساں تاں اونویں وی چُپ چپاتے
کیوں تیڈے مکھڑے تیں پیلون ہے کیوں سردی ساوی لکار چُپ اے

خدا دی چُپ داد ڈیندی ہوی انہاں دی مجبور گونگی چُپ کوں
جہاں دے لب تیں این دور اندر لئی لئی سوگوار چُپ اے

ریاضِ عصمت

میں تھیاں بے گناہ چچاواں نتاں میڈے نال رُل ونجے ہا
شکر ہے مل پیس نتاں اے پلکیں دے نال پنیال رُل ونجے ہا

اے ٹھیک تھی گئے جوتوں نشے دے نصاب ٹھپ کے سنبھل گیا ہیں
نتاں تیڈے ایس نشے دے دھوں اچ تیڈا کوئی بال رُل ونجے ہا

او وقت ہا میڈے نال راول ٹریا ہا جنگلیں دو مال گولن
ولا ملے شہیت ایس بہانے ولا میڈا مال رُل ونجے ہا

اساں روائتاں بحال رکھن اساڈے چچ میل ہن سلامت
اساں گندیں کوں سنبھال رکھے نتاں ہر اک لال رُل ونجے ہا

معاش مسئلے دے تھل دے اندر میں رُل گیاں تاں تصور کانتی
کوئی خضر میڈے نال ہوندا تاں او وی صحیح گال رُل ونجے ہا

غزل

فدا حسین یاسر

سرتے ڈکھ دی گنڈھڑی چا کے پیریں دے تک چھالے رُونواں
کتھ ہے کچھ چنل دا پیار ارکھ رکھ قدم اُپہالے رُونواں

سول سزا پے ہاں وچ کا پے ہجر ہمیشاں گچے لا پے
تیڈیاں تا نگھاں ہاں وچ سانگاں کر کے اکھ پر نالے رُونواں

کونجیں وانگوں نت کر لاناں اتنجنھیں لگین عشق دیاں چاٹاں
اوجھڑول ہن سیت اچ تھل ان بھوگاں درد کشالے رُونواں

پاگل تھیاں راہ تے پیاں تیں ہن سیاں رُل جو گیاں
کڈاں ولسیں وطنیں جانی تیڈے کر کر بھالے رُونواں

عید دے ڈینہ کوں سُنڈھڑے پھولاں زیور چاواں ونگاں گولاں
شیشہ ڈیکھاں باکاں نکلن یاسر ویڑھ دوشالے رُونواں

ڈاکٹر ساجد گورمانی

ایں دور اچ کہیں توں وفا نہ منگیں
مجتبیٰں دا صلہ نہ منگیں

میڈا مقدر ہن دوریاں ہن
توں وصل اوندا ولا نہ منگیں

جیوہی غیر دے نانویں کر ڈتی ہس
سجن توں ہن او ادا نہ منگیں

مرض الفت تاں لادوا ہے
مریض بن ، پر دوا نہ منگیں

ہجر جاناں دی اپنی جس اے
توں ساتھ اوندا سدا نہ منگیں

نظم

عزیز شاہد

من مونجھ میڈی ذرا پردہ کر
کہیں سانگے پل داپاسہ کر
ہتھ پاگل ہن متاں لڑپون۔ ہتھ نہ آنون
میڈے پاسے نال سماںی ونج

میڈا گوٹگا سینہ بالی ونج
دل رستہ کر، ذرا بہرتاں آ
اے رات دے پچھلے پہریں کوں

ذرا ڈیکھتاں سہی کون آیا ہے
اوندے پہریں لچھے چاندی دے
(جیویں ہک واری میں سوچے ہن)

بھانویں سالیں بعد میکوں اپنی پازیب سنانون ٹرا آئی اے
اوندی ریشم نرم ہتھیلیں تیں
میںدی دے رتے نکلے ہن

(جیویں ہک واری میں سوچے ہن)

بھانویں میٹھ بنا کے میںدی کوں ہتھ نال منانون ٹرا آئی اے!
اوندی بانہہ وچ ونکاں رنگ بھریاں

(جیویں ہک واری میں سوچیاں ہن)
بھانویں اپنی ونگ دے رنگ ڈکھانوں ٹرائی اے.....؟

اوندے تک اچ تھ ہے سونے دی

وچ نیلے نیلے نوں نگ ہن

(جیویں ہک واری میں سوچے ہن)

اوگوں سدھ اے تھلی سونے دی

میڈے خواہیں دی، محرومی ہے..... میڈی اپنی وی

بھانویں تھ ڈکھلا کے سونے دی کوئی خواب جگان ٹرائی اے

میڈی گم سم شرمو چاندنی اچ کیا یاد ڈیوانوں ٹرائی اے!

کئی سالیں پہلے سندھڑی من تیں

وسدی ہوئی ہک وتی وچ

ہک چاندنی رات بوہیڑ تلے

اساں رورو کے ہک قسم ڈتی ہی ہک بے کوں

اودتی وی ہن لڑھ گئی اے

ہن و ہندے سندھ دے سینے وچ

او خاص بوہیڑ وی بڈ گئی اے

اچ صدیں بعد ایں او پرے شہر دے شور دی وچ

اوپر ہاتھ بھاؤن ٹرائی اے

رت نیٹیاں نوپاں میندیاں لانون ٹرائی اے

من مونجھ میڈی ذرا پردہ کر.....!

نسلیں دی جنگ

مطلوب بلوچ

اساں بے مول جیندے ہائیں

اساں بے مول مردے ہائیں

اساں کوں وقت

انجھا ڈرایا ہے

ڈرن ساڈی ہن سائیکی اے

تہوں

آہنیں پچھانویں توں پئے ڈردے ہائیں

اساں انجھے

جی حضور یے ہائیں

اساں غلامیں دے

غلام بندے ہائیں

ہرنویں آقادرے اگوں

بیرسٹ کے کھڑدے ہائیں

تھ بدھ کے کھڑدے ہائیں

بس کاغذیں اچ

اساں نسلیں دی، جنگ پئے لڑدے ہائیں

اقبال عظمت

کندھیوں وانڈھا
 بیٹ کوں بھاکل بیندا بیندارہ گئے
 چھوٹا جھاں ہک ٹو بھا
 چوریں پیتے، چھپڑو پیتے
 پیتے مال مہا گیس
 ٹو بھے پھاتی قسمت سیتی
 من موہنی ہک موری
 ٹو بھاسکد او بندے
 موری موٹ پئی آندی
 موری مرندو نچیں

توں نکھڑیں تاں ملوں

اقبال عظمت

پل پل پائل پرے
 پل پل راندرنڈ پے
 بلٹ مہا گ متھا جاں سا کوں
 دھنیں نکھن دلوں
 توں نکھڑیں تاں ملوں

ویل

سلمان سہو

جیکر رب ناراض نہ تھیوے

تیکوں سجدہ کراں

تیکوں اپنا مالک سمجھاں

تیڈے کولوں ڈراں

تیڈے اتوں ویل و تاواں

جو کجھ سانول پھراں

تیڈے نال دے سہرے گانواں

تیڈیاں آہیں بھراں

تیکوں سوہناجت ڈکھاواں

ساری دنیا ہراں

رب دے مارٹن کولوں پہلے

توں جے آکھیں مراں

بجھارت

سلمان سہو

مسجد مندر

گر جے اندر

مار نہ نگر اں

نہ کٹ چلے

نہ کر کجھ

رب سائیں تاں ہک بجھارت

بجھ سکد ایں تاں کجھ

توں تاں ہک شاداب درخت ہئیں
 ساوا کڑپ کرینہ دے وانگے
 توں تاں ہک خوشی داوخت ہئیں
 عید برات دے ڈینہ دے وانگے
 توں ہی اتس ہئیں توں ہی چس ہئیں
 توں ہی جسم اچ ساہ دا منظر
 وسدی رسدی جھوک دوویندے
 و ہمدے وگدے راہ دا منظر
 توں ہی چھاں ہئیں توں ہی دھپ ہئیں
 توں ہئیں ساڈی گال اندردی
 توں ہئیں ساڈے مئے دی چپ ہئیں
 توں ہئیں پورے جو بن دے وچ
 جیویں پھل کپاہ دے منظر
 جیویں قوس قزح دے منظر
 رم جھم وسدے مینہ دے وانگے
 توں تاں ہک شاداب درخت ہئیں
 ساوے کڑپ کرینہ دے وانگے

جے کر کجھ چر جیوٹا چاہندیں
 سچ نہ آکھیں
 لوکی سچ کوں
 سہہ نہیں سگدے
 آکھن چاہوں
 کہہ نہیں سگدے
 سچ منصور، حسین د اشیوہ
 سچ سسی، سوٹی دی عادت
 سچ رائجے فریاد اقصہ
 سچ آکھن ہے کاری تھیون
 سچ ہے زہر دا پیالہ پیون
 تہوں تیکوں ول ول آکھاں
 سچ نہ آکھیں

بھالا

جاوید آصف

روہی دا ہک سُکا ٹو بھا
 ٹو بھے دی منٹ
 منے ہرٹن دیاں گھلیاں اکھیں
 ٹھلیاں اکھیں
 لگدے میندے بھالے دے وچ
 گھلیاں رہ گین
 ڈیکھو!
 ہٹن اسمان توں آندے
 میندیاں پھینگاں
 ایندے گھلنیں اکھیں اُتے
 ہتھ اُن ڈیندین
 بھانویں!
 ریت روہی دی

رُوپ

مرتنی زاہد

عقل ہلی تاں عقل آئیو سے
 یاد نہ رہیاں دل دیاں
 عقل پیغمبر
 دل دے اندر
 وسدا ڈھولن ماہی
 دل دی بھلی
 ماہی دی بھلی
 دستک بے پرواہی دی
 بے پرواہی
 کیا پرواہ ہے
 رب دی صفت پڑے
 کینجھا رُوپ تھیو سے

تسبیح دے دانے

نور وارث

ت تگھڑی ہے بھاہ دی دوزخ جگ دی بھاہ جتھ ڈرے
ڈرے تھڑ کے کنھیے اتنا توبہ توبہ کرے
کرے پل پل گال ایہا بس آکھے کوئی تاں پھرے
اج پھرے رب دی ذات پھرے سک داسیہ ٹھرے

ٹ ٹولی شیطان دی ٹولی کھڑ ڈیندے وے
پر رحمانی بندے اگوں ایندی دال نہ چلے
گالھ حقیقت کم دی اکھاں پدھ گھن اپے پلے
اتھاں سکے کھرے چلسن کھوٹا کیا کوئی چلے

ٹ ٹرتاں ملسی تیکوں کر کوئی تا ت وفادی
مفلس تے ان پھر لوکیں کون ڈے خیرات وفادی
کر بسم اللہ چھیڑ کہانی کر کوئی بات وفادی
نیکی دابس نیک صلہ ہے جائدے ذات وفادی

اقبال سوکڑی

ساڈا اپنارنگ ہے رہ ونجے بھانویں دھپ تیں رکھ بھانویں چھاں تے رکھ
ساڈیاں چیرکاں ساڑ سجھ کے سُن توں ظلم و ساسا کوں دھاں تے رکھ
ساڈے مُنہ تے ہتھ اکلاس دانیں سا کوں محض نہ کہیں چوں چاں تے رکھ
اقبال تیڈا دل خوش تھیوے ساڈیاں ڈسکیاں سُن سا کوں ہاں تے رکھ

روح روز ازل دی تسی ہی کہیں سیت سبیل تے نہیں اُتری
جینویں کوچ کئی کر لاندی ہوئی کہیں جھلمل جھیل تے نہیں اُتری
اکھ بھالے گھن گھن سُم گئی اے ہنج سُر ت سفیل تے نہیں اُتری
اقبال ڈوہائیں دیاں گالھیں ہن کوئی گال دلیل تے نہیں اُتری

گل میکھاں اُکھڑ کے اُتھ پے نی ساڈی جھوک دے در در سال نہ پچھ
ساڈیاں بستریں باجھ سفیلاں ہن تھاں تھالیاں تھڑ گئے تھاں نہ پچھ
ساڈی کیویں گزری کنج گزری کوئی گال نہ سُن کوئی گال نہ پچھ
ساڈی بھونیں اقبال ایں پدھراں ہے کتھ بیریں ہن کتھ چال نہ پچھ

ساڈے بال کمانگئے پھل وانگوں ہک تجھری چھالوہئے گئے ہن
 جیرھی لوبلی ڈے کے نندر پوائے کہیں اتجھی مالوہئے گئے ہن
 ساڈی دھرتی واس کرمیہ ماریے کہیں سرد ہوا لوہئے گئے ہن
 اقبال ساڈے لب سیتے ہوئے ہتھ محض دُعا لوہئے گئے ہن

وحید گل

غیرتاں وت وی غیر ہوندن میکوں یار بھلا کے خوش بیٹھے
 نس ترس کیتا میڈے اُچڑن تے آج جشن منا کے خوش بیٹھے
 میڈے کپڑے لیر کتیراں ہن او پیلاں پا کے خوش بیٹھے
 وحید جیکوں رت جگر پلائی ہم او زہر پلا کے خوش بیٹھے

میں دلبر یار دیاں راہواں تے روندناں رات ڈیہناں متاں بول پووے
 ہر ویلے اوندی تا نگ دے وچ گڑے وات ریہاں متاں بول پووے
 میں ازل توں لاکے انج تو تھیں رکھی آس ریہاں متاں بول پووے
 ڈے جھنک وحید ٹور چھوٹ لیس اوندے شمار گیاں متاں بول پووے